

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
AKADEMIN FÖR BIBLIOTEK, INFORMATION, PEDAGOGIK OCH IT
2026

Den tredje ålderns bibliotek
En diskursanalys av hur äldre vuxna gestaltas
i kommunala biblioteksplaner

JOHANNES GUNNARD
ANNELEE LARSSON

HÖGSKOLAN
I BORÅS

© **Johannes Gunnard & Annelee Larsson**
Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Den tredje ålderns bibliotek. En diskursanalys av hur äldre vuxna gestaltas i kommunala biblioteksplaner.

Engelsk titel: The Library of the Third Age. A discourse analysis of how older people are portrayed in public library plans.

Författare: Johannes Gunnard & Annelee Larsson

Färdigställt: 2026

Abstract: We live longer and healthier lives and have fewer children, which means that the demographics are changing significantly with a larger proportion of healthy older adults. This study aims to explore what the discourse around older adults looks like in the Swedish public library plans and what consequences it may have for the target group and activities aimed at it. To answer the research questions a discourse analysis of age-related signs and in what context they occur in the library plans was done. The conclusion is that older adults are most often represented in the word *all* and in different contexts of disabilities. The discourse of the library plans seems to mainly identify older adults as belonging to what in gerontology is described as the fourth age, while the third age appears to be outside the current discourse. A shift in language in the library plans towards a more positive image of older adults that also recognises healthy older adults could mean that the library achieves better conditions to attract the large and ever-growing target group of older adults.

Nyckelord: Biblioteksplan, äldre vuxna, tredje åldern, fjärde åldern, ålderism, diskursanalys, sociala konsekvenser.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 En åldrande befolkning.....	4
1.2 Bibliotekets uppdrag och biblioteksplanen.....	5
1.3 Problemformulering.....	6
1.4 Syfte och frågeställning.....	7
2. Litteraturgenomgång.....	8
2.1 Ålderism.....	8
2.2 Tredje och fjärde åldern.....	9
2.3 Den tredje ålderns biblioteksanvändare.....	10
2.4 Sammanfattande reflektioner.....	12
3. Teori.....	13
3.1 Metateori: socialkonstruktionism.....	13
3.2 Diskursanalys.....	13
4. Metod.....	16
4.1 Urval.....	16
4.2 Datainsamling.....	17
4.3 Analysmetod.....	18
5. Resultat och analys.....	19
5.1 Det vaga.....	21
5.2 Den fjärde ålderns diskurs.....	22
5.3 Det livslånga lärandet.....	26
5.4 Den tredje ålderns diskurs.....	26
6. Diskussion.....	28
6.1 Den sociala verkligheten.....	28
6.2 De sociala konsekvenserna.....	28
6.3 Reflexivitet och metodreflektion.....	30
7. Slutsats.....	31
8. Förslag till fortsatt forskning.....	32
9. Referenser.....	33
9.1 Litteratur- och källförteckning.....	33
9.2 Biblioteksplaner.....	37

1. Inledning

De demografiska förändringar som är ett resultat av att vi generellt lever längre och friskare liv (United Nations, 2023) har blivit en utmaning för såväl samhällsinstitutioner (Kulturrådet, 2019) som hur vi ser på åldrandet i sig (Andersson, 2008). Vi vill i denna studie undersöka hur de svenska folkbiblioteken i sina biblioteksplaner reflekterar över och tar sig an uppgiften att möta den växande gruppen äldre vuxna.

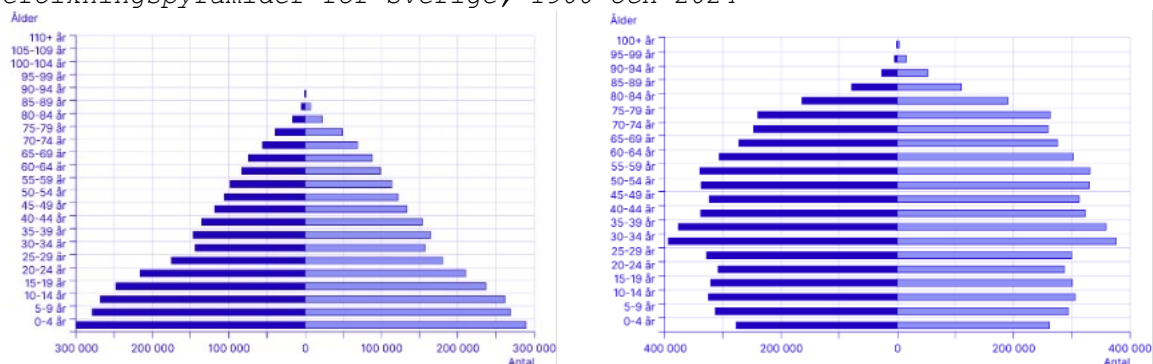
1.1 En åldrande befolkning

I Förenta Nationernas rapport *Leaving no one behind in an ageing world* (United Nations, 2023) beskrivs de globala demografiska förändringarna av att vi lever längre, i mindre familjer med färre barn. Utvecklingen inom sanitet, sjukvård, utbildning och jämlikhet har lett till en global trend där antalet människor som är 65 år eller äldre förväntas fördubblas över de kommande trettio åren, med en ännu större ökning i åldersgruppen över 80.

Statistiska centralbyrån (2022) beskriver hur medellivslängden i Sverige stadigt har ökat sedan mitten av 1800-talet och att det 2020 fanns mer än 2,6 miljoner svenskar som var 60 år eller äldre, befolkningsgruppen hade på 50 år ökat med 65 procent. Berg (2007) påtalar i sin bok *Åldrandet. Individ, familj, samhälle* att medellivslängden i Sverige har ökat med 25 år för kvinnor och med 20 år för män sedan förra sekelskiftet. Allra mest ökar gruppen som är 90 år eller äldre och från år 2000 till år 2023 har antalet svenskar som är hundra år eller äldre nästan tredubblats (Statistiska centralbyrån, 2024).

Figur 1

Befolkningspyramider för Sverige, 1900 och 2024

Kommentar. Befolkningspyramider över Sveriges befolkning år 1900 (till vänster) och år 2024 (till höger). Pyramiderna visar antalet människor, kvinnor som mörkblått och män som ljusblått, inom de redovisade åldersintervallen. Pyramidernas form ger en tydlig visualisering av hur befolkningens åldersmässiga sammansättning förändrats över tid. (Källa: Statistiska centralbyrån)

Sveriges Kommuner och Regioner (2023a) poängterar i sin rapport *Vägval för framtiden 5* att de demografiska förändringarna ser olika ut för olika svenska kommuner, då en åldrande befolkning tillsammans med stor utflyttning gör att landsbygdskommuner i samtliga län har en högre andel äldre än övriga kommuner.

Med en allt större andel äldre vuxna i samhällsgemenskapen är det viktigt att bilden av dem hålls uppdaterad så att den inte förvrids eller förvrängs av gamla tiders fördomar och stereotyper. Samtidigt är en växande andel friska, pigga och aktiva och det myntas därför nya

begrepp och idéer inom forskningen om hur synen på dem bör hållas aktuell.

I litteraturgenomgången undersöker vi hur den gerontologiska forskningen ser på åldrandeprocesser och skiljer mellan kronologisk och funktionell ålder, hur okunskap kring dessa processer kan leda till fördomar, stigmatisering och diskriminering, samt hur dessa kunskaper implementerats inom den biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen.

1.2 Bibliotekets uppdrag och biblioteksplanen

Enligt bibliotekslagen (2013) ska biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla, då folkbiblioteken så gott som uteslutande är en kommunal verksamhet och kommunallagen (2017) pekar på att kommunens invånare ska behandlas lika om inte sakliga skäl finns för annat. Även socialtjänstlagen (2025) är av liknande mening – att samhällets socialtjänst på demokratins och solidaritetens grund skall främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlika och jämställda levnadsvillkor samt aktiva deltagande i samhällslivet. Till socialnämndens uppgifter hör också att bidra till goda levnadsförhållanden i kommunen, att samarbeta med andra samhällsorgan samt att delta i samhällsplaneringen.

Förutsättningarna för en biblioteksverksamhet för alla är alltså förankrad i minst tre samhällsbärande lagar. Även regeringsformen (1974) och dess formulering om att det offentliga ska utövas med mänskliga rättigheter som utgångspunkt är rimligt att väga in när en biblioteksplan utformas. Ett annat styrdokument av relevans i sammanhanget är IFLA:s/Unescos folkbiblioteksmanifest (2023) där det fastslås att folkbiblioteket är ett kunskapscentrum för det livslånga lärandet, att dess tjänster är till för alla oberoende av ålder och att alla åldersgruppers behov av material ska tillgodoses. Biblioteksverksamheten kan även kopplas till minst 6 av de 17 globala mål för hållbar utveckling som presenteras i Agenda 2030 (Regeringskansliet, u.å.). Av intresse för vår studie är:

- Mål 3. God hälsa och välbefinnande, där den globala trenden att vi lever längre påtalas och att en förutsättning för att nå sin fulla potential och att bidra till samhällets utveckling grundläggs i god hälsa.
- Mål 4. God utbildning för alla, vikten av att se utbildningsfrågor utifrån behovet av kunskapsinhämtning under hela livet.
- Mål 10. Minskad ojämlikhet, där vi uppmanas arbeta för att alla människor inkluderas i det sociala livet oavsett exempelvis ålder.
- Mål 11. Hållbara städer och samhällen, där vikten av att ta hänsyn till äldre människors behov poängteras.

Att det ska finnas aktuella och uppdaterade biblioteksplaner har varit inskrivet i bibliotekslagen (2013) sedan 2004. Enligt Kungliga biblioteket (2024b) kan kommunerna inte avstå från att göra en biblioteksplan i syfte att slå fast hur den lokala biblioteksverksamheten ska prioriteras och planen ska vara så konkret att den går att följa upp. Då bibliotekslagen är en ramlag saknar den detaljbestämmelser men anger mål och riktlinjer. Det finns heller inga direkta påföljder av att bryta mot lagen, men det kan prövas rättsligt om någon väcker talan mot en kommun som saknar biblioteksplan. Rivano Eckerdal och Carlsson (2018) menar att det är av vikt att styrdokumentet revideras då “ett inaktuellt styrdokument är i bästa fall betydelselöst eller i värsta fall en belastning” (s. 5).

Kungliga biblioteket (2024a) har sedan 2011 i uppdrag att följa upp de kommunala biblioteksplanerna. Initialt låg fokus på att öka förekomsten av biblioteksplaner men på

senare tid har nästan alla kommuner en aktuell biblioteksplan som godkänts av kommunfullmäktige. Enligt Rivano Eckerdal och Carlsson (2018) används biblioteksplanerna för att kommunicera externt till exempelvis politiker, samt internt där kan kommunikationen leda till handlingsplaner. Det är en stor spännvidd mellan hur intresserad av att detaljstyra biblioteksplanerna de kommunala politikerna är men bibliotekscheferna menar att armlängds avstånd – det vill säga att politikerna överlåter beslutsfattandet om verksamheternas innehåll till professionen (Frenander, 2010) – är vanligast.

På senare tid använder Kungliga biblioteket (2024a) främst biblioteksplanerna för uppföljning och analys av olika verksamhetsområden inom bibliotekarieprofessionen. Kungliga biblioteket har fördjupat sig i hur planerna faktiskt nyttjas och menar att de framför allt används som verktyg för styrning och uppföljning, som förankrings- och kommunikationsverktyg. Ungefär hälften av kommunerna har biblioteksplanen som kontinuerlig utgångspunkt vid verksamhetsberättelse samt mål- och budgetarbete. Kungliga biblioteket menar att det fortfarande finns utvecklingspotential men att det också finns en positiv bild av de kommunala biblioteksplanernas betydelse vad gäller måluppfyllnad och synlighet.

Kungliga biblioteket (2021) skriver i sin rapport *Trender i planerna 2020* att “gruppen äldre” (s. 13) inte är prioriterad i bibliotekslagen men att äldre ofta ingår i andra prioriterade grupper såsom personer med funktionsnedsättning eller med annat modersmål än svenska, samt att uppsökande verksamhet och aktiviteter för digital delaktighet indirekt riktar sig till äldre. Drygt hälften av biblioteksplanerna, skriver Kungliga biblioteket, innehåller verksamheter specifikt för äldre.

1.3 Problemformulering

Liksom för många andra delar av samhället är den åldrande befolkningen och synen på de äldre vuxna en fråga som biblioteken behöver reflektera över och ta ställning till. Kulturrådet uppmärksammar i ett yttrande gällande ett förslag till en nationell biblioteksstrategi att “vi saknar en strategi som tydligt förhåller sig till samhällsutmaningar som exempelvis en åldrande befolkning” (Kulturrådet, 2019, s. 2). I brist på en gemensam strategi faller det på de enskilda kommunerna att ta sig an dessa utmaningar i sina biblioteksplaner och det är därför av forskningsmässig relevans att undersöka om, och i så fall hur, detta görs.

Utbudet av tidigare svensk forskning om hur biblioteken förhåller sig till sina äldre vuxna besökare är skvalt, vilket poängteras av exempelvis Skoglund (2022): “Hur folkbibliotek och dess personal ser på den äldre användaren är inget som går att finna i den tidigare forskningen och det saknas forskning om hur svenska bibliotek arbetar mot den äldre användaren” (s. 12). De få resultat vi lyckats finna är så gott som uteslutande studentuppsatser med fokus på funktionsnedsättningar och/eller IT-satsningar för äldre. Vi har även hittat ett fåtal diskursanalyser av biblioteksplaner men inga med fokus på äldre vuxna.

Inom den internationella biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen förs det dock en aktiv diskussion kring den växande gruppen äldre vuxna samt deras relation till och bibliotekens syn på dem. Gilroy (2005) pekar på att de kan vara en “powerful force” (s. 48) i förändringsarbetet inom folkbiblioteken. Det är ofta en grupp som är van vid att ta initiativ, som önskar sig kreativa, spännande och stimulerande program. Deras behov och önskemål därför behöver utforskas och speglas i biblioteksverksamheten – annars kommer de söka sig någon annanstans (Emy, 2010; Gilroy, 2005; Long, 2005). Här kan det alltså anas ett skifte i

synen på de äldre vuxna biblioteksbesökarna. Utöver anpassningar för de funktionsnedsättningar som kan komma med en åldrande kropp har det även uppkommit ett fokus på och intresse för den växande gruppen som fortfarande är pigga och friska – och hur biblioteken ser på och anpassar sin verksamhet till dem.

Utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv så skapas den sociala verkligheten delvis genom vilka uttryck som används för att beskriva den. Med synsättet att språket inverkar på hur människor agerar och hur samhället utformas är det relevant att undersöka hur äldre vuxna framställs i en bibliotekskontext.

1.4 Syfte och frågeställning

Studiens syfte är att undersöka hur äldre vuxna samhällsmedborgare gestaltas i kommunala biblioteksplaner samt vilka konsekvenser det kan få för gruppen och för bibliotekens verksamhet.

- Hur ser diskursen kring äldre vuxna ut i svenska kommunala biblioteksplaner?
- Vilka konsekvenser kan diskursen om äldre vuxna få för målgruppen och bibliotekens verksamhet riktad mot den?

Studien kommer att utgå från forskningsfrågorna och för att besvara dessa kommer vi att göra en diskursanalys av biblioteksplanernas åldersrelaterade benämningar samt i vilken kontext de förekommer.

2. Litteraturgenomgång

För att kunna arbeta med våra forskningsfrågor behöver vi först en grundförståelse över hur den gerontologiska forskningen ser på åldrandeprocessen, de olika sätt att förstå och kategorisera ålder som förekommer samt vilka sociala konsekvenser som diskursen kring äldre vuxna kan ge upphov till. Genom att även skaffa oss en överblick hur de gestaltas i internationell biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning får vi en bild som vi kan jämföra med den som framträder i vår analys av de svenska kommunala biblioteksplanerna.

2.1 Ålderism

Andersson (2008) beskriver i monografen *Ålderism* hur synen på åldrande förändrats genom historien, från ett fokus på funktionell ålder – det vill säga förmåga till fysisk och mental prestation – till något som ska vara kronologiskt mätbart och stratifierande i samband med “den sociala uppfinningen ‘pensionering’” (s. 16). Uppdelningar över var människor befann sig i livets stadier kunde historiskt göras som i inkarikets folkräkningar där de äldre delades in i kategorier som “de gamla som fortfarande kan gå bra ... de tandlösa, de som har svårt att höra, och de som bara äter och sover” (s. 37). Övergången till kronologisk åldersskiktning – att individen vid en viss levnadslängd mätt i årtal ska börja skolan, bli myndig, pensioneras, och så vidare – kom till för att förenkla det administrativa och byråkratiska arbetet i det moderna samhället och har medfört en stereotypisering av de olika åldersintervallen och de personer som tillhör dem. Levnadsloppet har blivit en social institution, som under de senaste decennierna har börjat visa tendenser till att luckras upp, menar Andersson med hänvisning till bland annat Neugarten och Hagestad, som redan för femtio år sedan hade idéer om ett åldersirrelevant samhälle med “70-åriga studerande, 22-årig kommunfullmäktigeordförande, 40-åriga mormödrar, 65-åriga nyblivna fäder” (s. 42). Stereotyperna kring hög ålder är dock fortfarande övergripande negativa och ger upphov till stigmatisering med diskriminering och paternalism som följd, skriver Andersson. Stigmatiseringen och de negativa stereotyperna får även en inverkan på språket, då varje uttryck som sammankopplas med äldre så småningom får en negativ klang.

Krekula och Johansson (2017) menar i antologin *Introduktion till kritiska åldersstudier* att det funnits en uppfattning om ålder som organiserande princip som något neutralt och objektivt och därför oproblematiskt. Indelningen sker dock alltid i en specifik historisk, social och ekonomisk kontext och det har därför på senare tid blivit intressant för forskningen att se på ålder som en maktrelation där de socialt konstruerade ålderskategorierna ligger till grund för hur åldern görs i form av bland annat normer, diskursiva resurser och gränser för inkludering och exkludering. Heikkinen (2017) beskriver hur den dominerande traditionen inom gerontologin definierar ålderismen som förhållandevis fasta tankestrukturer som skapar åldersbaserade fördomar och stereotyper, vilka i sin tur kan leda till diskriminerande handlingar och praktiker. Även Bratt (2020) beskriver ålderismen utifrån tre nivåer – tankar, stereotyper och myter; känslor, positiva såväl som negativa; samt bemötande, där de allmänt vedertagna negativa tankarna och känslorna kring åldrande och äldre kan leda till diskriminering gentemot gruppen.

Jönson (2021) beskriver den ålderistiska placeringen av äldre vuxna i en diskursiv utgrupp – en andrafiering som åtskiljer dem från de icke-äldres ingrupp såväl i nutid som i en tänkt framtid där de nuvarande icke-äldres ålderdom betraktas som något essentiellt annorlunda från de äldres idag. Genom denna temporala åtskillnad mellan den nuvarande och sin egen

framtida ålderdom kan det Jönson kallar utgrupparadoxen upprätthållas och rättfärdiga ålderistisk särbehandling och diskriminering. Samtidigt är den kulturella eftersläpningen i bilden av dagens äldre vuxna som desamma som tidigare generationers ett fenomen som går långt tillbaka, visar Jönson, och menar att kampen om att uppdatera bilden av och därmed inkludera de nuvarande äldre vuxna är ständigt pågående.

Bibliotekslagen (2013, 6§) slår fast att folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och anpassas till användarnas behov – därför blir det av vikt för oss att utvärdera hur gruppen äldre relaterar till begreppet alla. Bundy (2005) poängterar, utifrån en stor enkätundersökning gjord på australiensiska bibliotek, vikten av att undvika gerontologiska stereotyper och synliggöra mångfalden så att alla faser i åldrandeprocessen tas i beaktande i planerandet av bibliotekets tjänster. Den kronologiska åldern är inte längre någon enhetlig måttstock och det enda som de äldre användarna har gemensamt är att de alla är olika.

2.2 Tredje och fjärde åldern

Den tredje åldern är i gerontologin den näst sista perioden i en människas liv, då den lämnat arbetslivet men ännu inte är i behov av stöd från omgivningen på grund av åldersrelaterade funktionsnedsättningar. Babyboomers är per definition (se exv Marshall & Marshall, 2010) födda mellan åren 1946–1964 och rör sig därför in i tredje eller fjärde åldern nu. Nelson Decker (2010) menar att många av dem avvisar termer som senior, pensionär, äldre, åldrad och gammal. Därför kommer vi i denna studie tala om målgruppen 65+ som äldre vuxna för att undvika gerontologiska stereotyper och negativt konnoterade termer.

Vi har gått från att vara ett 3-generationssamhälle till ett 4-generationssamhälle, skriver Bateson (2010) med kategorierna *child*, *adult 1*, *adult 2* och *old age*. *Adult 2* är mor- och farföräldrar och Bateson menar att dagens mor- och farföräldrar inte sitter still – de startar nya karriärer, reser jorden runt och rymmer med den nya kärleken. Många pensionärer har föräldrar i livet betonar Lachman och Agrigoroaei (2010) och biblioteket kan spela en central roll i att främja hälsa och välmående på äldre dagar för att höja levnadsstandarden i denna grupp. Tre av fyra svenskar i åldern 60–69 år uppger sig ha ett bra allmänt hälsotillstånd, en andel som sjunker till knappt hälften hos dem som är över 80 år. Aktivitetsgraden försämras inte heller tydligt före 80 års ålder, menar Statistiska centralbyrån (2022).

Begreppen tredje och fjärde åldern som funktionell uppdelning har börjat användas i Sverige, skriver Andersson redan 2008. Den tredje åldern börjar när den äldre vuxna inte längre arbetar på heltid eller av nödvändighet och varar fram tills att denne inte längre klarar av sina grundläggande vardagsbehov själv utan blir beroende av andras stöd och hjälp och den fjärde åldern inträder. Tudor-Sandahl (2000) beskriver begreppet tredje åldern som att vara långt ifrån ung men inte riktigt gammal och menar att de gängse mallarna för människor som åldras inte längre stämmer.

Rennemark (2020) beskriver den tredje åldern som en “livsperiod som rymmer möjlighet till självförverkligande och en aktiv fritid” (s. 13) och som ett socialt konstruerat begrepp snarare än en bestämd kronologisk ålder. Åldrandet i sig är ingen sjukdom, poängterar Rennemark, men risken att drabbas av sjukdom ökar med stigande ålder – vilket medför att den fjärde åldern inträder när åldrandets begränsande aspekter gör sig mer gällande.

Närvänen (2009) beskriver hur ålderismen uppstår ur de socialt konstruerade ålderskategorierna när dessa ses som huvudsaklig förklaring till individens och grupperns beteenden och egenskaper. Hon menar att diskursen om den tredje åldern kan ses som ett

försök att utmana och förändra förlegade uppfattningar om äldre vuxna som en homogen grupp och istället erkänna dem som potentiellt aktiva medborgare i samhället.

2.3 Den tredje ålderns biblioteksanvändare

Lundberg Rodin (2020) reflekterar i tidskriften *noll27* kring bibliotek och synen på äldre i en svensk kontext. Hon hävdar att det pågår en andrafiering – föreställningar om äldre som annorlunda – men att bibliotek som öppna rum kan bidra till att minska både ohälsa, ensamhet och brist på mening. En del äldre gör redan nytta på biblioteken som sagoläsare och läxhjälpare men Lundberg Rodin menar att det behövs en ingående analys av denna stora målgrupp, dess behov och möjligheter för att kunna utarbeta planer för framtiden.

Tillsammans kan mer utträttas än om aktiviteter enbart utförs av bibliotekens personal, vilket även kan leda till att delaktighet, tillgänglighet och inflytande ökar – och som en bonus kan intresset för de resurser som finns stimuleras.

Ett stort antal internationella studier lyfter fram behovet av att bredda och förnya synen på de äldre vuxna biblioteksanvändarna. Det är inte längre en enda kategori, skriver Horton (2019), då medicinteknologiska framsteg tillsammans med ökad kunskap om hälsa och välmående har lett till ett bredare spektrum av förväntningar och behov från en allt mindre homogen grupp. Folkbiblioteken måste, poängterar Horton, se över hur de själva ser på och uppfattar de äldre vuxna användarna för att kunna tillgodose de varierande behoven hos hela generationen. Även Cavanagh och Robbins (2012) menar, utifrån sin fallstudie om babyboomers som tar hand om sina föräldrar i Kanada, att biblioteken måste börja differentiera mellan de olika subgrupperna inom målgruppen och innovativt anpassa sina tjänster efter den mångfald av skilda informations- och sociala behov som forskningen börjar uttyda – liknande hur det görs skillnad på småbarn, barn och tonåringar. Det nuvarande paradigmet kring äldre vuxna håller inte längre måttet när den stora gruppen babyboomers nu rör sig in i tredje och fjärde åldern med signifikant annorlunda behov och attityder.

Vi kan vara äldre vuxna i 25–30 år skriver Long (2005), som menar att babyboomers kommer att omdefiniera vad pensionering betyder – det är tid att resa, utbilda sig och arbeta ideellt. Long betonar att åldrandet medför hälsoproblem och att biblioteket kan spela en roll som hälsoinformatör samt att gruppen även kan erbjuda sina tjänster till folkbiblioteket. En klok verksamhetsplanerare på folkbiblioteket som inser styrkan hos denna växande åldersgrupp erbjuder ett kreativt, spännande och stimulerande program skraddarsytt för den. Bennett-Kapusniak (2013), som via bibliotekens program och tjänster undersökt hur amerikanska bibliotek förhåller sig till sina äldre vuxna besökare, framhäver att den växande gruppen friska och aktiva äldre ofta glöms bort. Folkbiblioteken måste ta användargruppens ökande komplexitet i beaktande för att utvärdera, planera och implementera riktade tjänster och programverksamheter.

Vid 70 års ålder förvärvsarbetar fortfarande 13 procent av kvinnorna och 25 procent av männen. Pensioneringen är inte längre en händelse utan en långdragen process, skriver Manheimer och Kidahashi (2010), som menar att det vore idealiskt för biblioteken att rekrytera kunniga och engagerade pensionärer. Dessa skulle kunna spela frivilliga ledarroller och ha relevant expertis inom marknadsföring, kommunikation, utbildning, evenemangsplanering etcetera. Enligt Williamson et al. (2010), som gjort en etnografisk studie över babyboomers relation till folkbibliotek i Australien, så är det en generation som förkroppsligar egenskaper från både tidigare och senare generationer. Nuvarande programverksamhet för äldre vuxna matchar inte egenskaperna och de potentiella bidragen från gruppen, som utgör de mest frekventa biblioteksanvändarna. Enligt SOM-institutet

(2024) så är besökare mellan 65–90 år den minsta besöksgruppen på biblioteken i Sverige, vilket vi återkommer till i diskussionsavsnittet.

Biblioteken kan bidra till ett positivt åldrande och nyttja vitaliteten inom gruppen genom forum och workshops. En stor uppgift för folkbiblioteken är att urskilja vilka av alla otaliga alternativ av aktiviteter som ska väljas. Med utgångspunkt i en forskningsöversikt hävdar Nelson Decker (2010) att alla biblioteksbudgetar inte kan erbjuda kaffe, men att det kan vara ett eftersträvansvärt mål då det ökar möjligheten för social interaktion. Hon menar att kaffe kan hjälpa till att bekämpa den genomgripande idén om att alla delar av ett bibliotek är reserverade för tysta studier. Babyboomers har enligt Nelson Decker ofta höga förväntningar på sig själva och andra och är vana vid att ha tillgång till nya och spännande möjligheter – en entusiasm som måste tas tillvara i folkbiblioteken för att dessa ska fortsätta vara viktiga sociala etablissemang. De är den mest tekniskt kunniga gruppen av äldre vuxna som folkbiblioteken hittills stött på och programverksamheten måste skapas tillsammans med denna grupp för att de ska behålla intresset, skriver Nelson Decker.

Livslångt lärande och att lära sig nya saker genom hela livet kan handla om att som äldre vuxen skaffa sig en ny hobby, ett nytt jobb, en ny bil, etcetera och därför kunna vara i behov av information och kunskap som folkbiblioteket kan tillgodose. Perry (2014) visar, genom att analysera data från en enkätundersökning riktad till amerikanska bibliotek, att bibliotek i områden med högre andel vuxna i åldern 65 år och äldre rapporterade ett större utbud av tjänster riktade till dem än de med lägre andel befolkning i samma ålder. Perry hävdar att rutinmässig datainsamling om tjänster till äldre vuxna och främjande av anpassade program kan hjälpa biblioteken att möta behoven hos denna växande befolkningsgrupp. Få bibliotek erbjuder specialprogram, samlar data, budgeterar eller utbildar för att bättre förstå gruppen enligt Perry. Sabo (2017) är av liknande uppfattning i sin litteraturgenomgång av forskning kring amerikanska biblioteksprogram riktade mot tredje åldern, och hävdar att de flesta bibliotek inte erbjuder speciella program för att stötta dem i det livslånga lärandet. Forskningen visar enligt Sabo på att denna grupp gärna deltar i livslångt lärande-aktiviteter och kommer till biblioteket om de finner intresse. De kan även fungera som biblioteksförespråkare då det är en välutbildad, väl sammankopplad lobbygrupp med hög medvetenhet om sina rättigheter och med god tillgång till det politiska systemet. Aktiviteter för denna grupp gynnar biblioteken, de äldre vuxna och samhället – men biblioteken har varit långsamma med att uppmärksamma den åldrande populationen.

Sloan (2009), som på uppdrag av det brittiska hälsodepartementet varit delaktig i skapandet av en guide för bibliotekstjänster riktade mot äldre vuxna, menar att de som individer kan vara biblioteksambassadörer i många grupper i samhället och att de som mor- och farföräldrar kan vara nyckeln för att nå barnen. Deras föränderliga perspektiv kommer att bli allt viktigare och folkbiblioteken måste vara redo att omvärdera tjänsterna de erbjuder för att se till att de är relevanta. Sloan hävdar att folkbiblioteken måste uppfattas som välkomnande, bekväma och uppmuntrande för att de äldre vuxna ska bli regelbundna besökare – vilket kan förebygga social isolering och depression. Äldre vuxna kan vara volontärer i en aktivitet och deltagare i en annan. Den grundläggande fysiska tillgängligheten på folkbiblioteken är medvetandegjord och oftast tillgodosedd vid det här laget och vi måste se bortom den mot den psykiska tillgängligheten, menar Sloan.

2.4 Sammanfattande reflektioner

Vi har i litteraturgenomgången fått en fördjupad förståelse för skillnaderna mellan kronologisk och funktionell ålder, hur ålderism ofta har sitt ursprung i en oförståelse kring hur individer rör sig över mer flytande gränser än den binära indelningen i arbetande eller pensionär samt hur begreppen tredje och fjärde åldern hjälper oss förstå subgrupperingarna inom gruppen äldre vuxna utifrån ett perspektiv mer inriktat på funktionalitet än kronologiska ålderskategorier.

Vi upplever att den litteratur vi gått igenom är relativt samstämmig i att samhällets och folkbibliotekens syn på äldre vuxna behöver bli mer komplex och mångfacetterad. Folkbiblioteken bör se hela generationen och differentiera mellan de olika subgrupperna för att undvika gerontologiska stereotyper och fördomar som riskerar att leda till diskriminering. Forskningen pekar mot att tjänsterna på folkbiblioteken bör planeras utifrån alla faser i åldrandeprocessen – tredje såväl som fjärde åldern – gärna tillsammans med användarna som tillhör en grupp som är van vid sådant som är nytt och spännande och ofta har en entusiasm värd att ta tillvara. Dagens äldre vuxna i den tredje åldern är mer tekniskt kunniga än stereotyperna ofta gör gällande och de kan fungera som bibliotekens ambassadörer mot andra grupper i samhället. Då biblioteken enligt forskningen kan främja livslust hos den åldrande befolkningen och bidra till ett positivt åldrande kan det vara av vikt med riktad programverksamhet gentemot såväl tredje som fjärde åldern utifrån deras funktionella behov, kunskaper och intressen.

3. Teori

För att nå en förståelse för hur den sociala verkligheten kring de äldre vuxna biblioteksanvändarna både uttrycks och skapas i biblioteksplanerna har vi utgått från det diskursteoretiska ramverket som grund för vår analys. Diskursteorin, som bottnar i en socialkonstruktionistisk ontologi, ger ett antal infallsvinklar och användbara begrepp för oss att arbeta med i relation till vårt syfte och forskningsfrågor.

3.1 Metateori: socialkonstruktionism

Socialkonstruktionismen, som Harste & Mortensen (2003) beskriver den, befinner sig mellan idealismen och realismen då den menar att den sociala verkligheten “är konstruerad, men den är också en verklighet, den är reell ... Den sociala verkligheten består därför av objektiva, socialt skapade tolkningar och tolkningsmönster” (s. 241).

Den objektiverade sociala verkligheten uttrycks av Berger och Luckmann (1967) vara i en dialektisk, ständigt växelverkande process. Å ena sidan externaliserar vi som individer våra subjektiva värderingar och normer i hur vi uttrycker oss och interagerar med vår omgivning och är därmed delaktiga i att skapa och omforma den objektivt reella sociala verkligheten vi är en del av. Genom att våra värderingar och uppfattningar delas av andra cementeras de i sociala strukturer och institutioner som sedan – å andra sidan – åter internaliseras till oss då vi genom socialiseringsprocesser lär oss att se den gemensamt konstruerade sociala verkligheten som en objektiv sanning som vi kan ta för givet.

Därför kan, skriver Giddens (2007), socialkonstruktionismen användas för att analysera “de *processer* med vars hjälp individerna uppfattar vad som ter sig som verkligt” och “visa hur samhällsmedlemmarna lär sig och samtidigt skapar det som är verkligt” (s. 153). I vårt fall ämnar vi med en socialkonstruktionistisk ingång i vårt arbete kunna se biblioteksplanerna både som ett uttryck för hur biblioteken uppfattar och beskriver sin internaliserade verklighet i relation till målgruppen, samt som en del i processen där biblioteken externaliserar, skapar och återskapar sociala strukturer som blir objektivt reella i verksamheten som planerna ligger till grund för – den verklighet som möter de äldre vuxna som besöker biblioteket.

3.2 Diskursanalys

Diskursbegreppet, skriver Giddens (2007), utvecklades av Foucault (1926–1984) för att begripliggöra hur språk och kunskap kan användas som ett maktverktyg. Genom att styra och forma gemensamma utgångspunkter och antaganden skapas en diskurs som avgränsar hur vi kan tänka på eller tala om ett objekt och begränsar möjligheten till alternativa sätt att tänka eller uttrycka sig. Bryman (2021) beskriver hur diskursen blir till en referensram som konstituerar den sociala verkligheten kring objektet. De olika typer av diskursanalyser som utvecklats har därför inte som målsättning att förstå eller beskriva verkligheten som sådan, utan istället fokuserar de på hur språket används för att producera den sociala verkligheten kring objektet som studeras. Det är inte analytikerns uppdrag, skriver Winther Jørgensen och Phillips (2000), att sortera utsagor i vad som är sant eller falskt utan snarare att undersöka de mönster som finns i utsagorna för att försöka upptäcka de diskursiva strukturerna och sedan begrunda vilka sociala konsekvenser dessa får.

Diskursanalysen som den används inom samhällsvetenskaplig forskning, beskriver Bryman (2021), är alltså anti-realistisk i det att den tar avstånd från uppfattningen om “en yttre verklighet som väntar på att få sin slutgiltiga beskrivning och förklaring” (s. 641). Den är likaså konstruktionistisk, då fokus läggs på de versioner av verkligheten som uttrycks i det insamlade materialet samt på hur verkligheten i sin tur formas både av de tolkningar som uttrycks och de som inte uttrycks – det som sägs är också alltid “ett sätt att inte säga något annat” (s. 644).

Kritik har framförts mot att själva diskursbegreppet är för generellt för att vara användbart. Det kommer “ibland att stå för nästan vad som helst och därmed för ingenting”, citeras Alvesson och Kärreman av Bryman (2021, s. 654). Även Winther Jørgensen och Phillips (2000) lyfter redan i första kapitlet av *Diskursanalys som teori och metod* att “det inte råder någon större enighet om vad diskurser är eller hur man analyserar dem” (s. 7). Det är därför viktigt att vi är tydliga med vilka teoretiska begrepp och definitioner vi använder i analysen som ska utföras. Vi tar avstamp i Winther Jørgensen och Phillips förslag att se diskursen som ett analytiskt begrepp, en storhet som vi lägger över verkligheten för att strategiskt rama in vår undersökning.

Laclau och Mouffes diskursteori, så som den presenteras av Winther Jørgensen och Phillips (2000), ger oss ett antal intressanta ingångar och begrepp till vårt analysarbete. Utgångspunkten blir en analys av materialets *tecken* och privilegierade *nodalpunkter* – de ord, begrepp och uttryck som hämtar sin betydelse från andra tecken som de knyts samman med eller avskiljs från. Diskursen eftersträvar en *tillslutning* av betydelser inom en bestämd domän där tecken som är mångtydiga och saknar en bestämd betydelse önskas fixeras i sin position gentemot andra tecken. Fixeringen görs av *artikulationer* – konkreta sociala praktiker som skapar relation mellan tecknen och organiserar dem i *ekvivalenskedjor* där de sorteras, knyts ihop och får sin betydelse både i vad de sammankopplas med såväl som i vad de åtskiljs ifrån. Tillslutningen kan dock aldrig bli komplett då den ständigt undergrävs av betydelseglidningar härstammande från det *diskursiva fältet* – alla de möjliga och mångtydiga alternativa betydelsebildningar som inte ryms inom den aktuella diskursen – och artikulationerna kan därför lika gärna kan ifrågasätta som reproducera den rådande diskursen.

Identitetsskapande i Laclau och Mouffes diskursteori, som den beskrivs hos Winther Jørgensen och Phillips (2000), följer en liknande process där det individuella subjektet erbjuds olika *subjektspositioner* som det kan identifiera sig i eller *interpelleras* – försättas i. Subjektet är *decentrerat* då det inte är någon “autonom och suverän enhet” (s. 21) med självbestämmande över sin position i den sociala verkligheten. Liksom nodalpunkterna har identiteten *mästersignifikanter*, relativt tomma tecken som är centrala för identitetsskapandet och som får sin betydelse från de andra tecken de sammankopplas med eller åtskiljs från, i ekvivalenskedjor. Identitetsskapandet fungerar i princip likadant på individuell som på gruppnivå och är *relationellt* då det alltid utgår ifrån vad subjektet identifierar sig eller identifieras med lika mycket som vad det avskiljs från inom diskursens ramverk.

Då vi själva i vårt arbete är egna subjekt – decentrerade och inneslutna i ramverket av tillåtna sociala verkligheter – är det inte möjligt för oss att i vår analys sätta som målbild att hitta en objektivt sann beskrivning av verkligheten, poängterar Winther Jørgensen och Phillips (2000). Vi kan inte skapa oss en uppfattning utanför diskursen då vi själva befinner oss i den, utan det vi eftersöker är de diskursiva mönster som finns i utsagorna för att kunna reflektera över vilka sociala konsekvenser som de olika betydelsebildningarna kan få. För att kunna genomskåda påstådda självklarheter och naturliga sanningar behöver vi i möjligaste mån

försöka ställa oss som främmande, utomstående och oförstående till materialet och så att säga sätta parentes runt oss själva, våra kunskaper, åsikter och värderingar så att inte dessa överskuggar analysen. *Reflexivitet* – att vi återkommande reflekterar över våra egna subjektspositioner i den diskursivt konstruerade sociala verkligheten samt hur dessa påverkar tolkningen och analysen av vår empiri – är därför en mycket viktig beståndsdel i vårt arbete.

I litteraturgenomgången tycker vi oss ha sett en möjlig tendens till betydelseglidning kring nodalpunkten äldre vuxna i den rådande biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningens diskurs, en glidning mot en mer mångfacetterad bild istället för att reflektera kring dem som en homogen grupp i kontexterna av funktionsnedsättning och digitalt utanförskap. Genom att anlägga ett diskursteoretiskt perspektiv och göra en analys över vilka betydelsebildningar som skapas kring nodalpunkten, kan vi kanske få en antydning om vilka antaganden kring gruppen som artikuleras i de svenska folkbiblioteksplanerna samt föra ett resonemang om de sociala konsekvenser som den rådande diskursen kan få utifrån vilka subjektspositioner som erbjuds de äldre vuxna biblioteksbesökarna.

4. Metod

För att komma vidare med vårt syfte och våra forskningsfrågor utformade vi en forskningsstrategi med utgångspunkt i Wildemuth och Perrymans (2017) genomgång av Potter och Wetherells samt Coyles metoder för att utföra en diskursanalys, då de presenterar ett tydligt och konkret schema över föreslagna steg att genomföra i tur och ordning. Utifrån våra forskningsfrågor (se 1.4) gjorde vi ett relevant urval (se 4.1) varifrån empiri insamlades (se 4.2) och sedan kodades, kategoriserades och analyserades (se 4.3). Avslutningsvis utvärderades studiens validitet, med fokus på *sammanhang* och *fruktbarhet*. Winther Jørgensen och Phillips (2000) poängterar vikten av reflexivitet samt *genomskinlighet/transparens* i detta moment (se 6.3).

4.1 Urval

Det var för den här studien varken möjligt eller önskvärt att gå igenom alla 290 svenska kommuners biblioteksplaner. Wildemuth och Perryman (2017) skriver att ett mindre urval är att föredra för den arbetsintensiva diskursanalysen då de mönster som eftersöks brukar vara urskiljbara även med ett fåtal källor. Då vi ville säkerställa att alla olika typer av kommuner (storstad, mindre tätort, landsbygdskommun, och så vidare) fanns representerade i urvalet gjorde vi ett stratifierat målstyrt urval utifrån Sveriges Kommuner och Regioners (2023b) kommungruppsindelning. Ett stratifierat målstyrt urval beskrivs av Bryman (2021) som “ett urval av vanligtvis typiska fall eller individer som hör till en subkategori som är av intresse” (s. 497). Vi lät de nio kommungrupperna vara våra subkategorier av intresse och gjorde med hjälp av internettjänsten *random.org* ett slumpmässigt urval på tre kommuner ur var och en av dessa grupper, vilket gav resultatet som presenteras i Tabell 1 nedan. Urvalet gjorde att vi får ett brett spektrum av biblioteksplaner från alla olika typer av kommuner att arbeta med, även om utfallet blir att storstäderna representeras till 100 procent vilket inte de andra kommungrupperna gör.

Tabell 1
Studiens urval

Kommungrupp	Urval
Storstäder	Stockholm, Göteborg, Malmö
Pendlingskommun nära storstad	Salem, Danderyd, Upplands Väsby
Större stad	Linköping, Umeå, Sundsvall
Pendlingskommun nära större stad	Forshaga, Sjöbo, Landskrona
Lågpendlingskommun nära större stad	Vindeln, Ulricehamn, Uddevalla
Mindre stad/tätort	Katrineholm, Skövde, Karlskrona
Pendlingskommun nära mindre tätort	Vara, Färgelanda, Norberg
Landsbygdskommun	Gislaved, Torsby, Bollnäs
Landsbygdskommun med besöksnäring	Jokkmokk, Älvdalen, Borgholm, Arjeplog

Kommentar. Vårt urval för studien, stratifierat utifrån Sveriges Kommuner och Regioners kommungrupper.

4.2 Datainsamling

Urvalets biblioteksplaner samlades i möjligaste mån in från Kungliga bibliotekets (2025) länksammanställning över aktuella biblioteksplaner. I tre av fallen saknades det länk till en aktuell biblioteksplan hos Kungliga biblioteket, dessa eftersökte vi då på respektive kommuns hemsida där Gislaved och Älvdalen hade äldre biblioteksplaner utlagda. Hos Jokkmokk stod ingen biblioteksplan att finna så vi valde att slumpa fram en ny kommun ur gruppen Landsbygds kommun med besöksnäring då urvalet annars skulle bli ojämnt. I Tabell 2 nedan presenteras vi de kommuner vars biblioteksplaner vi analyserat.

Tabell 2

Kommunerna och deras biblioteksplaner

Kommun	Giltig	Sidor	Befolkning	Andel 65+
Borgholm	2021–2025	11	10 666	39,6
Arjeplog	2023–2026	14	2 599	31,5
Torsby	2024–2028	29	11 321	30,7
Älvdalen	2020–2022	17	6 882	29,9
Norberg	2024–2027	10	5 452	29,4
Vindeln	2023–2025	10	5 417	28
Färgelanda	2022–2025	16	6 376	27,7
Bollnäs	2023–2025	13	26 243	27,3
Vara	2022–2025	4	16 088	25,1
Ulricehamn	2021–2026	14	24 985	24,6
Katrineholm	2024–2027	14	34 154	24,4
Sjöbo	2021–2031	18	19 337	24
Forshaga	2024–2027	17	11 520	23,7
Karlskrona	2025–2028	12	66 301	23
Sundsvall	2022–2027	21	99 048	22,8
Uddevalla	2022–2026	16	57 010	22,5
Gislaved	2015–tv	13	28 936	22,2
Landskrona	2024–2033	8	47 309	21,3
Danderyd	2025–2030	10	32 425	20,9
Skövde	2020–2025	8	57 995	20,1
Linköping	2025–2028	13	168 035	18,1
Umeå	2024–2027	23	134 249	17,8
Salem	2022–2027	10	17 507	17,5
Upplands Väsby	2025–2028	17	50 323	16,4
Stockholm	2022–2025	44	995 574	16,4
Göteborg	2024–2028	23	608 993	16
Malmö	2022–2027	28	365 644	15,3

Kommentar. De kommuner vars biblioteksplaner vi analyserat, sorterade efter andel av befolkningen som är 65 år eller äldre: deras giltighetstid (tv = tills vidare), sidantal, samt kommunens befolkningsmängd 2024 och andelen av befolkningen som är 65 år eller äldre. Befolkningsstatistik hämtad från kolada.se.

4.3 Analysmetod

Vårt analysarbete inleddes med separata genomläsningar av de 27 biblioteksplanerna, där vi markerade och kopierade över alla stycken som på något sätt berörde eller benämnde målgruppen äldre vuxna till ett eget dokument. En diskussion kring vilka uttryck och benämningar som studien skulle omfatta resulterade i att vi, som Wildemuth och Perryman (2017) föreslår, valde att vara så breda och inkluderande som möjligt i detta inledande skede och därför även lät exempelvis stycken som berörde “alla”, “alla åldrar” eller “livslångt lärande” ingå i analysen.

Som nodalpunkter i diskursen kring de äldre vuxna innehåller tecknen vi fokuserar på oftast ingen mening i sig själva, utan får sin betydelse i de ekvivalenskedjor som byggs kring dem – biblioteksplanernas formuleringar är artikulationer som ger betydelse åt nodalpunkten. Därför blev nästa steg att kategorisera och tematisera styckena utifrån de mönster av betydelseskapande sammanhang de satts in i för att hitta deras plats i den diskursiva strukturen. Detta gjordes genom en mer ingående närläsning av dokumentet där vi först läste styckena var för sig och sedan jämförde och färgkodade dem utifrån de tematiska kategorier som började uppstå för oss som återkommande i materialet. Vi letade efter mönster i materialet och förde en diskussion kring nyanser, vaga uttryck, mångtydigheter och tolkningar samt det som inte uttrycks. Vi reflekterade över och diskuterade de teman vi fann utifrån våra forskningsfrågor och satte dem i relation till den tidigare forskning och teori vi gått igenom – samt till våra egna världsbilder, förväntningar och förutfattade meningar för att i möjligaste mån sätta den parentes runt oss själva som Winther Jørgensen och Phillips (2000) efterfrågar.

I nästföljande kapitel presenterar vi de teman som vi uppfattat i vår analys av materialet och sätter dem i förhållande till teori och tidigare forskning. Förekomsten av frekvenstabeller och diagram avser inte att ge vår studie någon form av kvantitativ vinkel eller ansats, utan har som enda funktion att tydliggöra vissa resultat, poänger och indelningar visuellt och överskådligt.

5. Resultat och analys

I analysarbetet har vi i huvudsak utgått från vår första forskningsfråga: Hur ser diskursen kring äldre vuxna ut i svenska biblioteksplaner? Den andra frågan – vilka konsekvenser diskursen om äldre vuxna kan få för målgruppen och bibliotekens verksamhet riktad mot den – önskar vi återkomma till i det efterföljande diskussionskapitlet.

I genomläsningen av materialet blev det rätt omgående tydligt att äldre vuxna jämförelsevis inte får någon större uppmärksamhet i de kommunala folkbiblioteksplanerna. Vårt intryck är att det inte finns något uppenbart samband mellan varken biblioteksplanens omfång, ålder eller kommunens åldersfördelning och förekomsten av äldre vuxna i texterna. Det huvudsakliga innehållet i planerna går ut på att beskriva bibliotekens värderingar och allmänna arbete gentemot bibliotekslagens (2013) ospecificerade alla. Stort fokus läggs på de i bibliotekslagen prioriterade grupperna samt framför allt på barn och ungdomar som inte är prioriterade men som är en grupp som ska visas särskild uppmärksamhet. Tabell 3 nedan ger en översiktsbild över förekomsten av några olika åldersrelaterade tecken och hur frekvent förekommande dessa är i biblioteksplanerna, vilket kan ses som en indikator på hur olika åldersgrupper prioriteras i bibliotekens arbete.

Tabell 3

Förekomst av några åldersrelaterade tecken i biblioteksplanerna

Sökord	Träffar
barn	728
elev	509
vuxen	110
ungdom	104
livslångt lärande	74
äldre	48
alla åldrar	22
oavsett ålder	15
hela livet	12
senior	9
olika åldrar	7
generation	6
pensionär	2

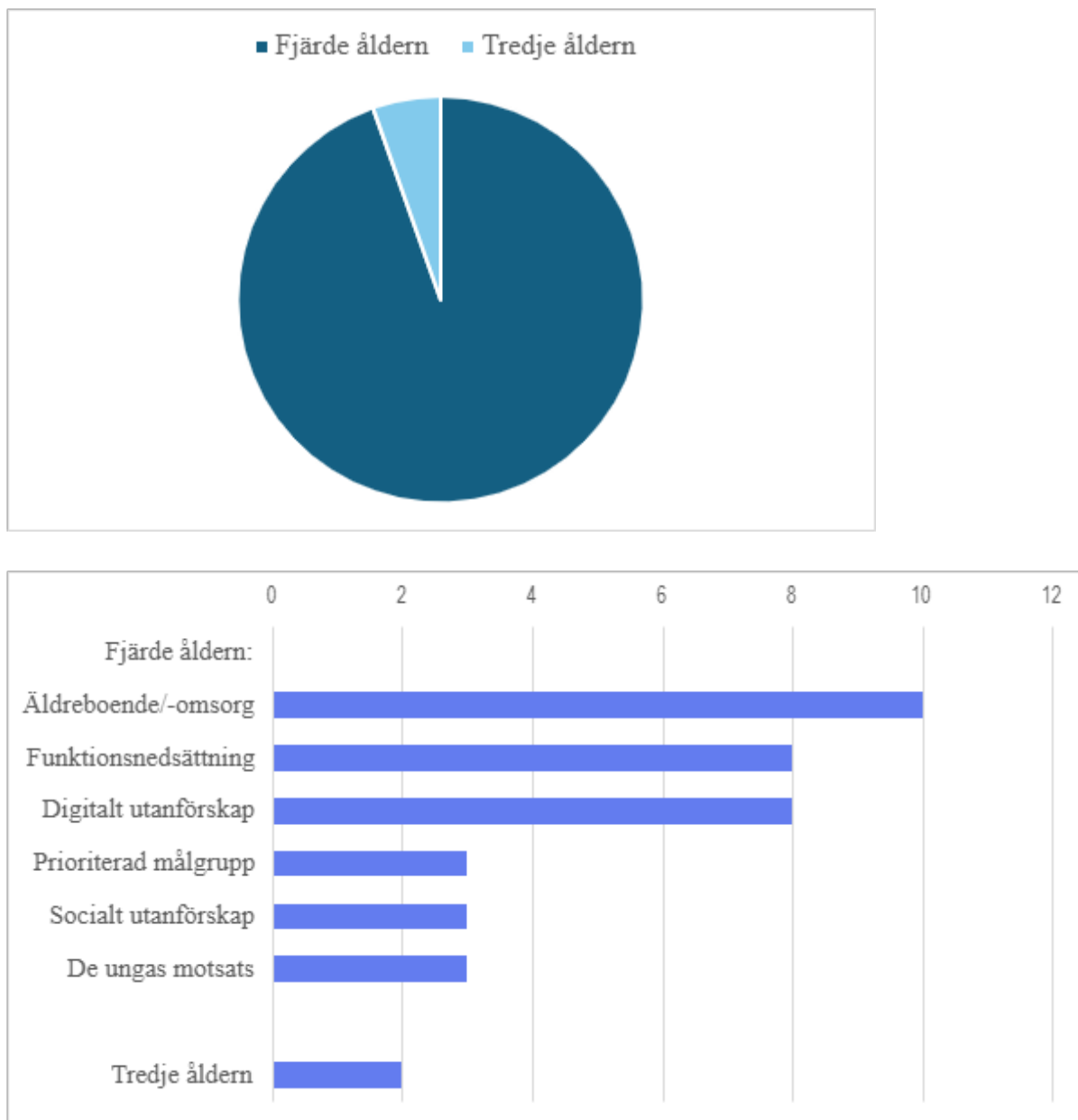
Kommentar. En översikt av ett urval åldersrelaterade nyckelord vi funnit i vår genomläsning av biblioteksplanerna, samt hur många träffar de ger (inklusive varianter som exv "vuxna", "livslånga lärandet").

När de äldre vuxna biblioteksanvändarna tillskrivs betydelse i biblioteksplanernas ekvivalenskedjor så sker det oftast i kontext av ett antal teman som vi presenterar nedan. Dessa teman är våra egna konstruktioner, skapade med utgångspunkt i våra genomläsningar av empirin såväl som vår medhavda förförståelse från genomgången av tidigare forskning. De har därför på inget sätt ambitionen att vara en objektiv eller "sann" representation av verkligheten – de är ett analytiskt verktyg för att hjälpa oss synliggöra diskursens struktur och

hur den kommer till uttryck i de svenska biblioteksplanerna. Vi vill efter att ha presenterat och analyserat dessa teman föra ett resonemang om vilka sociala konsekvenser diskursen kan ha för målgruppen såväl som biblioteken.

Figur 2

Översikt över förekomst av teman

Kommentar. Diagram för att ge en översikt över de teman vi i analysen av biblioteksplanerna identifierat, samt hur frekvent de förekommer i materialet. Vi har här, för att visualisera den uppdelning som vi återkommer till i diskussionen åtskilt de teman som vi i analysen kommer se som antingen tillhörande den fjärde ålderns (se 5.2–5.2.6) eller den tredje ålderns diskurs (se 5.4).

I vart och ett av de analyserade temana är vår målsättning att skapa en överblick över vilka betydelsetillskrivningar som kan erbjudas nodalpunkten äldre vuxna inom

biblioteksplanernas diskurs, genom att identifiera och tydliggöra de diskursiva mönster som kommer till uttryck i planernas artikuleringar kring målgruppen.

5.1 Det vaga

Samtliga biblioteksplaner i vårt material poängterar på något sätt att deras verksamhet är riktad till eller öppen för alla, ett uttryck hämtat från bibliotekslagen (2013). Tecknet alla är en nodalpunkt – ett centralt tecken i biblioteksplanernas diskurs vars betydelse erhålls från de andra tecken det sammankopplas med i artikulerade ekvivalenskedjor.

Skövde (2024) reflekterar i sin biblioteksplan, med hänvisning till kommunens kultur- och fritidspolitiska program, om att det krävs

ett aktivt och kritiskt förhållningssätt till begreppet ‘alla’, för att detta inte bara ska innefatta dem vi vanligtvis tänker på som våra aktiva utövare och/eller besökare. Medvetenhet om intersektionalitet, att ingen grupp är homogen och att varje människa är en del av flera olika grupper (s. 7).

Denna reflektion tangerar flera viktiga punkter i vårt teoretiska material och tidigare forskning. Winther Jørgensen och Phillips (2000) menar att individen både är decentrerad och överdeterminerad i sitt diskursiva identitetsskapande, med flera olika identiteter som kan variera mellan olika situationer. Gruppbildning är därför alltid en tillslutning, en reducering av möjliga identiteter genom uteslutning av alternativa tolkningar. Att gruppen äldre vuxna ses som en homogen grupp är en av de huvudsakliga orsakerna till ålderistiska stereotyper och fördomar (se exv Andersson, 2008). Den andrafiering av äldre vuxna som Jönson (2021) menar placerar dem i den diskursiva utgruppen hos beslutsfattare innebär att det inte är självklart att de inkluderas i det *alla* som uttrycks i biblioteksplanerna.

Sjutton av våra tjugosju biblioteksplaner nämner dock specifikt ålder som exempel på en av flera möjliga betydelser som kan sammankopplas med nodalpunkten *alla*, ofta utifrån diskrimineringsgrunder.

Forshaga bibliotek ska vara tillgängligt för alla och behandla alla människor jämlikt och inkluderande oavsett bakgrund, ålder, etnicitet, funktionsförmåga, sexuell läggning eller religiös och politisk uppfattning (Forshaga, 2024, s. 9).

Anledningen till att ålder som diskrimineringsgrund skänks en såpass genomgående uppmärksamhet i materialet kan stå att finna i att formuleringar kring åldersdiskriminering förekommer såväl i den svenska diskrimineringslagen (2008) som i IFLA/Unesco:s (2023) folkbiblioteksmanifest.

Därför utgår biblioteken inte bara ifrån de prioriterade grupperna i bibliotekslagen i sitt arbete, utan även ifrån diskrimineringslagens sju diskrimineringsgrunder: kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, och ålder (Malmö, 2022, s. 19).

UNESCO:s folkbiblioteksmanifest slår fast att folkbiblioteket ska vara till för alla, oberoende av ålder, kön, ras, religion, nationalitet, språk eller social status (Färgelanda, 2022, s. 14).

Begreppet åldersdiskriminering, poängterar Andersson (2008), beskriver bara beteendedelen av ålderismens problemkomplex. De diskriminerande beteendena och praktikerna har sitt ursprung i affektiva fördomar och kognitiva stereotyper och uppstår när dessa institutionaliseras – implicit genom vana eller explicit i exempelvis styrdokument. Det är därför svårt, om inte omöjligt, att komma tillrätta med diskrimineringen utan att först synliggöra och rannsaka de stereotyper och fördomar som ligger till grund för den. I de nästföljande avsnitten går vi tematiskt igenom vilka explicita betydelsebeskrivningar av de äldre vuxna biblioteksbesökarna som kommer till uttryck i de biblioteksplaner vi undersökt.

5.2 Den fjärde ålderns diskurs

Den fjärde åldern är inte en kronologisk indelning utan en funktionell – en period som definieras av att åldersrelaterade sjukdomar och funktionsnedsättningar begränsar möjligheten att leva ett oberoende liv i livets sista fas (se exv Andersson, 2008; Rennemark, 2020). Varje form av kategorisering leder till en förenkling av grupperna, skriver Andersson (2009), som även riktar kritik mot forskare som i sin iver att öka fokus på den tredje ålderns möjligheter och vitalitet förminskar eller rentav förnekar den fjärde ålderns ofrånkomliga besvär och lidanden. Att förbise den fjärde ålderns umbäranden i en strävan att ge en positivare bild av åldrandet är såväl verklighetsfrånvänt som farligt, menar Andersson, då det riskerar att leda till en nedprioritering av stöd och resurser till dem som faktiskt behöver det, samt till orealistiska krav och förväntningar med stigmatisering som följd för dem som inte längre förmår vara aktiva och produktiva.

Med detta sagt så är det, enligt Andersson (2009) inte heller önskvärt att den historiskt dominerande “eländesbilden” av de äldre som “skröpliga, overksamma och vårdkrävande” (s. 211) tillåts vara hegemonisk. Betydelsebildningen måste alltså tillåtas nyansering och flexibilitet och inte tillslutas i en fixering vid antingen den tredje eller fjärde ålderns verklighetsbeskrivning, utan båda dessa funktionella ålderskategorier behöver erkännas och beaktas för att en värdig och relevant verksamhet ska kunna erbjudas den diversifierade gruppen.

På de ställen i vår studies empiriska material där tecknet äldre vuxna kan urskiljas som en nodalpunkt, som tillskrivs sin betydelse från de betydelsebärande tecken som det sammankopplas med, så sker det nästan uteslutande i kontexten av attribut kopplade till fjärde åldern – såsom äldreboenden, digitalt utanförskap, funktionsnedsättningar och ensamhet. Vi går igenom dessa teman, kopplade till den fjärde åldern, var för sig i 5.2.1–5.2.6 nedan.

5.2.1 Äldreboende/äldreomsorg

De vanligast förekommande artikulationerna i biblioteksplanerna gällande äldre vuxna är i ekvivalenskedjor som placerar dem som boende på äldreboende eller brukare av äldreomsorg. Tio av biblioteksplanerna nämner samarbeten med och projekt riktade till äldreboenden och äldreomsorgen.

Litteratur finns tillgängligt på äldreboenden och gruppboendestäder som depositioner. Det pågår försök i samverkan med omsorgen att bygga tema- och minneslådor för utlåning. För de låntagare som inte kan ta sig till biblioteket erbjuder biblioteket ”Boken-kommer”, en uppsökande verksamhet (Borgholm, 2021, s. 9).

Danderyds bibliotek ska i samverkan med Danderyds volontärverksamhet anordna utbildning för den som vill bli högläsare för äldre i hemmet eller på vård- och omsorgsboenden. Att få dela sin läsupplevelse i ett tryggt sammanhang utvecklar vår förmåga till empati och hjälper oss att skapa identitet (Danderyd, 2024, s. 5).

Socialtjänstlagen (2025) fastslår att beslut om insatser i form av äldreboende och äldreomsorg ska tas utifrån den enskildes behov. Lagens utgångspunkt är alltså ett funktionellt perspektiv på åldrandet, och den som är i behov av sådana insatser för att klara sin vardag befinner sig därmed per definition i den fjärde åldern. Den vanligast artikulerade betydelseutskrivningen till nodalpunkten är således tydligt kopplad till den fjärde åldern.

5.2.2 Digitalt utanförskap

Artikulerade ekvivalenskedjor kring äldre vuxnas digitala utanförskap förekommer i åtta av biblioteksplanerna i vårt urval.

En annan viktig del av samverkan är volontärverksamheten, vilken står för över en tredjedel av all vår verksamhet. Civilsamhällets organisationer är en avgörande partner för bibliotekens rika och breda programverksamhet. Tillsammans med organisationer, studieförbund, lokala föreningar och nätverk kan biblioteken erbjuda efterfrågad och ständigt välbesökt verksamhet som läxhjälp, språkcaféer, språkträffar för föräldrar och digital support för äldre och människor som lever i ett tekniskt utanförskap (Stockholm, 2022, s. 24).

Digitalt utanförskap är vanligare bland äldre och för personer med funktionsvariationer kan det innebära stora svårigheter att ta del av digital information (Uddevalla, 2022, s. 9).

Dessa biblioteksplaner pekar på att det digitala utanförskapet bland äldre är stort. Nelson Decker (2010) hävdar att babyboomers är de mest tekniskt kunniga äldre vuxna som funnits, men poängterar även att det är en diversifierad grupp som inte bör övergeneraliseras eller stereotypiseras och ger ett antal förslag för hur bibliotekens verksamheter kan anpassas för att på bästa sätt hjälpa dem som behöver assistans med att ta till sig den nya tekniken – till exempel mjukvara för att förstora text på skärmarna, större tangentbord för de med finmotoriska svårigheter samt röststyrd teknik. Vi kan ana ett bakomliggande antagande om en koppling mellan den fjärde ålderns funktionsnedsättningar och problematiseringen av det digitala utanförskapet som förs fram i biblioteksplanerna, men framför allt en betydelseutskrivning som erbjuder de äldre vuxna en subjektposition utifrån den fjärde ålderns nedsatta funktionalitet.

5.2.3 Funktionsnedsättning

Även om de äldre vuxna inte beskrivs som explicit funktionsnedsatta så är det påfallande ofta som dessa två tecken kopplas samman i ekvivalenskedjor genom att nämnas i nära anslutning till varandra, som i citatet från Uddevalla i föregående avsnitt. I åtta av biblioteksplanerna kopplas dessa två tecken ihop genom att artikuleras i nära anslutning till varandra – ofta i uppräkningsform av vilka *alla* som biblioteket riktar sig till, men även i andra sammanhang:

Särskild uppmärksamhet ska under planperioden riktas mot grupper av äldre och funktionsnedsatta (Linköping, 2025, s. 9).

Utökad samverkan med föreningslivet och initiera ett sektorövergripande samarbete kring biblioteksservice till äldre och personer med funktionsvariation (Norberg, 2023, s. 5).

När äldre och personer med funktionsnedsättning sammankopplas i betydelskapande artikulationer som ovan så kan det tolkas som att de anses ha samma eller liknande särskilda behov som bör tas i beaktande. Ett återkommande mönster där dessa tecken nämns i nära anslutning till varandra kan antyda en tolkningsrepertoar som tillskriver dem en delad mening, där de ger betydelse åt varandra och där den äldre vuxna således bör ses som en person med funktionsnedsättning – vilket stämmer om denne befinner sig i den fjärde åldern.

5.2.4 Socialt utanförskap

Utöver det digitala utanförskapet artikuleras betydelsestillskrivning av de äldre vuxna i ekvivalenskedjor kopplade till socialt utanförskap och ensamhet i tre av biblioteksplanerna.

Utanförskap är en stor utmaning för samhället i stort. Det finns olika sorters utanförskap som kan påverka såväl förmågan som viljan att ta del av det demokratiska samhället. Sverige har många ensamhushåll varav en betydande andel av dessa är äldre (Danderyd, 2024, s. 4).

Av Sundsvalls kommuns ca 100 000 invånare är 21% är [sic] över 65 år. En utmaning är att hantera en växande åldrande befolkning som riskerar en ökad isolering och ensamhet. I detta ligger frågan om hur vi kan samordna våra insatser från flera avdelningar och förvaltningar. I rapporten ”Digital teknik för social delaktighet bland äldre personer” från Folkhälsomyndigheten (Fohm) konstaterades att ensamhet i form av social isolering ökar med åldern. Andelen som inte deltar i sociala och kulturella aktiviteter ökar även med åldern och är högst i den äldsta gruppen, 75–84 år enligt Fohm:s mätning. Folkbibliotekets verksamhet som vänder sig till gruppen äldre syftar till att med den traditionella läsfrämjande verksamheten och med dagens digitala möjligheter bidra till att berika vardagen för äldre genom en ökad gemenskap och aktiviteter med kultur som bärare (Sundsvall, 2022, s. 12).

Här ser vi exempel på biblioteksplaner som uppmärksammar risken för socialt utanförskap hos äldre vuxna, vilket Lundberg Rodin (2020) hävdar att biblioteken har förmåga att förebygga genom sin öppenhet. Nelson Decker (2010) vill öppna upp biblioteken mer, med exempelvis kaffe som inbjuder till social interaktion och motverkar föreställningen om att biblioteken är tysta platser för enbart studier och stilla kontemplation. Sloan (2009) resonerar kring biblioteken som välkomnande och bekväma rum där risken för ensamhet kan förebyggas.

Även om socialt utanförskap och ensamhet kan ha många andra bakomliggande faktorer utöver ålder, så faller det sig naturligt att de funktionsnedsättningar, den minskade orken och krympande umgängeskretsen som den fjärde åldern innebär, medför en exponentiell nedgång i möjligheterna till socialt engagemang och umgänge. Att biblioteksplanerna i dessa stycken beskriver den fjärde ålderns umbäranden kan ses såväl i citatet från Sundsvall ovan som poängterar att detta rör sig om den äldsta gruppen, som i Statistiska Centralbyråns (2022) statistik som visar på att en majoritet i åldersgruppen 60–69 upplever sig ha god hälsa och att aktivitetsgraden inte sjunker tydligt före 80 års ålder.

5.2.5 Prioriterad grupp

Sloan menade redan 2009 att biblioteken generellt tillgodosett den grundläggande fysiska tillgängligheten och Lundberg Rodin (2020) uttrycker oro över att de äldre vuxna glöms bort till förmån för de prioriterade grupperna. Det är då intressant att tre av biblioteksplanerna på eget initiativ lägger till äldre vuxna som en prioriterad grupp, tillsammans med de som bibliotekslagen (2013) stipulerar: personer med funktionsnedsättning, nationella minoriteter samt personer som har annat modersmål än svenska.

Bibliotekets vision är att vara ett välkomnande bibliotek som är öppet och tillgängligt för alla. Särskilt prioriterade grupper är barn, unga, äldre, personer med funktionsnedsättning, personer med annat modersmål än svenska samt de nationella minoritetsspråken (Salem, 2022, s. 4).

Biblioteket ska ta särskild hänsyn till behoven hos de prioriterade målgrupperna – barn och unga, äldre, personer med funktionsvariationer, personer med annat modersmål än svenska och minoritetsspråkiga (Sundsvall, 2022, s. 2).

Varför dessa kommuner väljer att inkludera äldre vuxna i de prioriterade grupperna är oklart då det varken motiveras, förklaras eller har någon urskiljbar inverkan på hur verksamheten beskrivs och planeras jämfört med andra biblioteksplaner i materialet. Då formuleringarna handlar om öppenhet, tillgänglighet och behov som behövs ta särskild hänsyn till så skulle en möjlig förklaring kunna vara bakomliggande antaganden om att de befinner sig i den fjärde åldern och därmed är beroende av särskild stöd. Att då göra detta genom att tillskriva alla äldre vuxna status som prioriterad grupp skulle kunna ses som något överflödigt eller missriktat, då de med funktionsnedsättning rimligtvis borde inräknas i den redan existerande prioriterade gruppen personer med funktionsnedsättning.

Vilken betydelse som nodalpunkten äldre vuxna tillskrivs i dessa ekvivalenskedjor är därför något otydligt. En alternativ förklaring skulle kunna vara att biblioteken vill lyfta fram de friska äldre vuxna som en prioriterad grupp – utöver de med åldersrelaterade funktionsnedsättningar som redan täcks av bibliotekslagen (2013) – men vi finner denna tolkning mindre trolig med tanke på kontext och hur diskursen i övrigt uttrycks i de aktuella planerna och har därför, med viss tvekan, valt att placera detta tema i kategorin tillhörande den fjärde ålderns diskurs.

5.2.6 De ungas motsats

Tre av biblioteksplanerna formulerar artikuleringar kring nodalpunkten äldre vuxna som motsatsord till ungdom, till exempel Ulricehamn (2020) vars enda betydelsegivande artikulering kring äldre är att:

från små barn till småföretagare, från tonåriga upptäckare till åldrande pensionärer ... folkbibliotekens målgrupp är allmänheten och dess skiftande behov (s. 6).

Detta kan vi se som ett exempel på relationell betydelsebildning (Winther Jørgensen & Phillips, 2000) där de äldre vuxna tillskrivs sin diskursiva betydelse genom att exkluderas från vad de *inte* är, i det här fallet ungdomliga upptäckare.

5.3 Det livslånga lärandet

De flesta biblioteksplaner, 20 av de 27 vi undersökt, använder sig av tecknet livslångt lärande – ofta som något som ska bejakas, stärkas och främjas utan någon vidare förklaring hur. Vissa kommuner kopplar tecknet till utbildning i form av studier, det vill säga utbildning på alla nivåer, medan Karlskrona endast nämner det i samband med arbete. Det livslånga lärandet återfinns i flera planer även i nära anslutning till tecken som demokrati och samhällsutveckling.

Biblioteksverksamheten i Norberg är en infrastruktur för det livslånga lärandet och verkar utifrån människors behov av kunskap, information och bildning (Norberg, 2024, s. 4).

Biblioteksplanen tar avstamp i Uddevalla kommuns vision, ”Uddevalla – hjärtat i Bohuslän Liv, lust och läge ger livskvalitet” För biblioteken innebär det: Närvarande fysiskt, digitalt och socialt. För dig, för alla, för vem du än är – genom hela livet (Uddevalla, 2022, s. 7).

Bibliotek är en öppen plats för personlig utveckling, bildning och ett livslångt lärande. Genom ett brett medieutbud och en omfattande och mångfasetterad programverksamhet erbjuder Linköpings stadsbibliotek stora möjligheter för alla att utan kostnad och fritt fördjupa och bredda sina intressen genom hela livet. Här ska det gå att upptäcka det okända och komma i kontakt med nya världar (Linköping, 2025, s. 10).

Påfallande ofta artikuleras ekvivalenskedjor kring livslångt lärande i anslutning till bibliotekslagens (2013) vaga nodalpunkt alla, samt kunskapsförmedling och kulturfrämjande. Flera av biblioteksplanerna kopplar också sina mål och sin verksamhet till Agenda 2030 (Regeringskansliet, u.å.) och mål 4 som lyfter kunskapsinhämtning under hela livet.

Tidigare forskning poängterar att äldre vuxna inte slutar förkovra sig utan tillskansar sig nya intressen genom hela livet och att biblioteket sitter på samlingar, information och kunskap för att möta dessa behov – det går följaktligen att skapa riktade förutsättningar för att fånga deras intresse (se exv Sabo, 2017; Long, 2005; Williamson et al., 2010). Några sådana specifika ambitioner har vi inte kunnat uttyda i biblioteksplanerna som fokuserar på studier, arbete och ett odefinierat alla.

5.4 Den tredje ålderns diskurs

Medellivslängden i Sverige har ökat stadigt de senaste hundra åren (Statistiska centralbyrån, 2022) och de demografiska förändringarna tillsammans med förbättrad hälsa leder till att andelen friska äldre vuxna i samhället blir allt större (United Nations, 2023). Detta gör att biblioteken har en grupp potentiella besökare som hela tiden blir fler, men som också är van att ställa krav och har höga förväntningar (se exv Perry, 2014; Sloan, 2009; Sabo, 2017). Målgruppen vill utmanas och stimuleras, påpekar exempelvis Gilroy (2005).

Vi tycker oss i litteraturgenomgången ha klarlagt att det, inom såväl gerontologin som i den internationella biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen, efterfrågas en diskurs som bejakar existensen av den växande gruppen friska och aktiva äldre vuxna i tredje åldern,

vid sidan av den etablerade och i huvudsak dominerande stereotypa uppfattningen om äldre vuxna enbart i kontexten av fjärde ålderns funktionsnedsättningar.

Gislaved (2016) ger under rubriken *Folkbiblioteket i framtiden* exempel på en rad olika trender och utmaningar, där de bland annat nämner att

andelen äldre med bibehållen hälsa ökar och utgör en grupp medborgare som ställer allt högre krav på bibliotekets möjligheter för att förlusta och förkovra sig (Gislaved, s. 5).

Karlskrona (2025) hänvisar under rubriken *Framtidsspaning och utmaningar till Sveriges Kommuner och Regioner (2023a)* när de skriver att

färre barn föds. De äldre blir fler, friskare och mer aktiva. Större krav kommer att sällas [*sic*] på kommunala välfärdstjänster (s. 5).

Detta är de enda två betydelsebildande artikulationer vi kunnat finna i materialet som på något vis insinuerar den tredje ålderns existens. Värt att notera är att båda dessa artikulationer, med nio års mellanrum, kategoriseras som framtidsspaningar – det vill säga något som verksamheten kommer att behöva anpassas efter i en obestämd framtid, inte här och nu. Den temporala åtskillnaden tydliggörs även då det hos Gislaved utöver detta stycke inte skrivs ett ord till om äldre vuxna (varken i tredje eller fjärde åldern) och Karlskrona nöjer sig med att kortfattat rapportera att det finns ett mobilt bibliotek som besöker äldreboenden.

Vår analys tycks peka på att den tredje ålderns diskurs som Närvännen (2009) med flera efterlyser i överhängande grad lyser med sin frånvaro i de biblioteksplaner som ligger till grund för vår studie – vilket pekar mot att de svenska biblioteksplanerna existerar inom en relativt tillsluten fjärde ålderns diskurs.

I nästföljande kapitel önskar vi diskutera vilka konsekvenser detta kan tänkas få för biblioteken, deras verksamheter och de äldre vuxna biblioteksbesökarna.

6. Diskussion

I detta kapitel vill vi diskutera den sociala verklighet som växelvis uttrycks i och skapas av biblioteksplanerna. De diskursiva tendenser vi tycker oss ha funnit i biblioteksplanerna jämförs med den diskurs som efterfrågas i såväl den gerontologiska som den internationella biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen. Ett resonemang förs kring vilka sociala konsekvenser biblioteksplanernas diskurs kring de äldre vuxna kan få och avslutningsvis reflekterar vi över vårt metodval samt våra egna roller i arbetet med att tolka och analysera materialet.

Som Kulturrådet (2019) poängterar saknas en “strategi som tydligt förhåller sig till samhällsutmaningar som exempelvis en åldrande befolkning” (s. 2), vilket är något som blir tydligt i de biblioteksplaner som vi analyserat i vår studie. Ingår den tredje ålderns äldre vuxna i det *alla* som uttrycks i biblioteksplanerna, eller gör fokuset på tillgänglighet för den fjärde åldern att biblioteken kanske går miste om grupper av potentiella besökare? Kanske skulle en diskursiv betydelseglidning från äldre vuxen som funktionsnedsatt till äldre vuxen som funktionsmöjlighet vara önskvärd för att inte gå miste om dessa besökare på det sätt som exempelvis Long (2005) varnar för.

6.1 Den sociala verkligheten

Under arbetets gång har det blivit allt mer uppenbart för oss att det finns två skilda diskurser gällande äldre vuxna inom biblioteks- och informationsvetenskapsfältet. I den ena diskursen ses de huvudsakligen som en kronologiskt kategoriserad homogen grupp med stort fokus på åldersrelaterade funktionsnedsättningar – fysiska såväl som mentala och sociala. I den andra diskursen görs det en funktionell åtskillnad mellan den tredje och den fjärde åldern – mellan en pigg, aktiv och frisk äldre vuxen i den tredje åldern och en försvagad äldre vuxen som inträder i den fjärde åldern när den inte längre kan klara vardagen utan assistans. Den fjärde åldern bortses inte från, det är fortfarande viktigt med tillgänglighetsarbete och en samling som erbjuder alternativ för personer med funktionsnedsättningar. Den tredje åldern lyfts utöver detta fram som en aktiv, viljestark grupp med önskemål från och resurser för biblioteken.

I analysen av vårt material tycker vi oss kunna ana att diskursen som kommer till uttryck i biblioteksplanerna kring nodalpunkten äldre vuxna tillslutits i en betydelsebildning som överhängande gestaltar dem som en homogen grupp i fjärde åldern. Det är anmärkningsvärt att bara två biblioteksplaner över huvud taget nämner något som anspelar på den tredje åldern och i bägge fallen – med nästan tio års mellanrum – är det som kortfattade framtidsspaningar om något som kommer att hända, inte något som redan hänt eller händer och inte heller som något som verkar påverka eller behöver tas i beaktande i verksamhetsarbetet här och nu.

6.2 De sociala konsekvenserna

Vilka subjektpositioner erbjuds de äldre vuxna? Vilken social verklighet byggs av de betydelser som tillskrivs dem? Vad blir de sociala konsekvenserna? Rivano Eckerdal och Carlsson (2018) beskriver hur biblioteksplaner används för kommunikation både internt och externt, vilket påfordrar reflektion över vad det ger för verksamhet på biblioteken om bilden av de äldre vuxna kommuniceras i stereotyper och fördomar?

Vilka betydelser som nodalpunkter kring en grupp tillskrivs blir viktigt då dessa i kontexten av identitetsskapande blir mästersignifikanter som avgränsar vilka subjekspositioner som diskursen erbjuder gruppen och dess individer att identifiera sig med eller interPELLERAS i. Ifall de svenska biblioteksplanernas diskurs tillslutits i sin betydelsebildning kring de äldre vuxna som svaga, behövande och funktionsnedsatta – och den tredje åldern förpassats till det diskursiva fältet eller enbart finns med som en kortfattad framtidsspaning – riskerar vi i värsta fall att de svenska folkbiblioteken går miste om den stora gruppen friska äldre vuxna bland sina besökare, i det som Skövde (2024) beskriver som “hård konkurrens om vuxnas ... tid och intresse” (s. 3).

Enligt Andersson (2008) är den negativa stereotypiseringen av äldre vuxna, när deras erbjudna subjekspositioner så gott som uteslutande sammankopplas med negativt laddade betydelsebärare kopplade till åldrandets vedermödor, själva grunden för den åldersdiskriminering som leder till stigmatisering och paternalism. Ålder som diskrimineringsgrund uppmärksammas i ett flertal av de biblioteksplaner som vi har gått igenom – biblioteksplaner som sedan, begränsade av den fjärde ålderns diskurs de befinner sig i, mer eller mindre tvingas reproducera dessa negativa stereotyper och därmed, enligt Anderssons synsätt, lägger grunden för en fortsatt diskriminering. Kanske är det omöjligt att göra på något annat sätt – i en diskurs där betydelsen kring äldre vuxna fixerats vid de attribut som hör till den fjärde åldern blir författarna till biblioteksplanerna tvungna att reproducera diskrimineringsgrunderna, även i sin iver att vara inkluderande.

Barn och unga, som enligt bibliotekslagen (2013) skall visas särskild uppmärksamhet, får stor uppmärksamhet i biblioteksplanerna och verksamheten riktad mot dem anpassas efter subgrupperingar som exempelvis småbarn, barn och tonåringar. Verksamheten riktad mot de äldre vuxna har ingen liknande uppdelning utefter funktionell ålder, vilket efterfrågas av exempelvis Cavanagh och Robbins (2012). SOM-institutets (2024) statistik visar att personer i åldern 65–90 år är den åldersgrupp som besöker folkbiblioteken minst. Det här reagerade vi på då det är ett åldersspann som omfattar både tredje och fjärde åldern. Skulle SOM-institutet välja att dela upp gruppen 65–90 år i ytterligare subgrupper så tror vi, baserat på den internationella forskning vi har att tillgå (se exv Williamson et al., 2010), att gruppen friska äldre vuxna skulle vara bland de mest frekventa biblioteksbesökarna. Den homogena ålderskategoriseringen skulle även kunna vara en del av anledningen till att äldre vuxna inte syns så mycket i biblioteksplanerna.

Flera av litteraturgenomgångens refererade forskare påtalar att den äldre vuxna gärna deltar i bibliotekens verksamhet både i egenskap av besökare, volontär och arrangör av aktiviteter eller som den som förslog aktiviteten (se exv Long, 2005; Sloan, 2009). Volontärer kan berika och bredda programverksamheten vilket både Danderyd (2024) och Stockholm (2022) uppmärksammar i sina biblioteksplaner – i Stockholm står volontärerna för en tredjedel av all verksamhet. Om fler bibliotek lyfter in äldre vuxna som volontärer i sina planer kan det vara till nytta och gagn för biblioteket, samhället och den enskilda människan som har behov av att vara behövd och efterfrågad. Samtidigt är biblioteket en *tredje plats* som varken är arbete eller hem. Termen, som myntades av sociologen Oldenburg (Schull, 2010), visar på behovet av ett neutralt, välkomnande utrymme och en verksamhet utan kommersiella krav. Dessa egenskaper är grundläggande för folkbiblioteket och kan fungera som magneter för äldre vuxna, särskilt tredje åldern. Öppna biblioteksrum är en samhällsinvestering som kan minska både ohälsa och ensamhet, poängterar Lundberg Rodin (2020), vilket är kunskap som biblioteksprofessionen kan ha nytta av och använda i kommande biblioteksplaner. Då

socialtjänsten ska bli mer utåtriktad enligt den uppdaterade socialtjänstlagen (2025) kan biblioteken genom samarbeten bli en arena för att förebygga ensamhet.

Foucault menade att språk och ord är maktverktyg och att diskursen skapar en social verklighet som begränsar vad vi kan se, tänka och uttrycka (Giddens, 2007). Genom att artikulera nya betydelsebildande ekvivalenskedjor i biblioteksplanerna skulle den rådande diskursen kunna utmanas och den sociala verklighet som de äldre vuxna erbjuds på folkbiblioteken kunna komma att förändras genom ordets makt. Äldre vuxna skulle kunna gynnas av att ges mer utrymme i biblioteksplanerna och då i synnerhet med en positiv betydelsebildning för att bryta en ond cirkel där biblioteken – om än med goda intentioner – reproducerar de negativa stereotyper som ligger till grund för åldersdiskriminering. Den nuvarande diskursen riskerar att leda till att den tredje åldern faller bort såväl som besökare som resurs för biblioteken om de i den fjärde ålderns tillslutning inte erbjuds en subjektposition som står i samklang med deras förutsättningar och behov.

6.3 Reflexivitet och metodreflektion

Inom all kvalitativ forskning, och särskilt när det gäller diskursanalytiska tolkningar, blir frågor kring reliabilitet och validitet komplicerade eller rent av inaktuella (se Bryman, 2021; Wildemuth & Perryman, 2017; Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Då våra egna identiteter alltid skapas inom diskursernas avgränsningar kan vi inte ställa oss utanför dem för att betrakta dem objektivt utifrån. Vi har därför under arbetes gång varit noga med att begrunda, reflektera över och diskutera våra egna subjektpositioner, våra åsikter och förutfattade meningar kring de olika ämnen som kommit upp. I det arbetet har det varit en fördel att vara två författare av olika ålder, kön, arbetserfarenhet och från olika kommungrupper. Levande diskussioner har förts som mynnat ut i samförstånd eller förståelse över varför vi tyckt olika. Tyvärr har ingen loggbok förts över dessa diskussioner vilket vi nu i slutskedet beklagar, då det hade varit önskvärt att kunna visa på exempel på vad vi utifrån våra skilda förförståelser initialt varit oense om för ökad reflexiv transparens.

Sammanfattningsvis kan vi ändå säga att vi, med Wildemuth och Perrymans (2017) samt Winther Jørgensen och Phillips (2000) uppmaningar i bakhuvudet har gjort vad vi har kunnat för att ge diskursen ett sammanhang där vi även redogör för och reflekterar över de variationer och motsägelser som vi stött på i materialet. Vi har försökt vara så transparenta som möjligt i våra redogörelser gällande metod, analys och tolkningar. Vi hoppas att vi därigenom och med våra resultat, vår analys och diskussion lyckats skapa en studie med god fruktbarhet.

7. Slutsats

För att sammanfattningsvis återvända till vår problemformulering, vårt syfte och våra forskningsfrågor så har vi i vår diskursanalys kunnat konstatera att de äldre vuxna i de kommunala biblioteksplanerna gestaltas så gott som uteslutande inom den diskurs vi valt att benämna som den fjärde ålderns – det vill säga i kontexten av fysiska, mentala och sociala svårigheter, problem och funktionsnedsättningar. De enda undantagen eller antydningarna om betydelseglidning mot en diskurs där även den tredje åldern inkluderas är två biblioteksplaners kortfattade framtidsspaningar.

Den åldrande befolkningen är en utmaning som biblioteken i brist på en nationell strategi är tvungna att ta sig an på kommunal nivå, en uppgift som – inom den fjärde ålderns diskurs som vi upplever att biblioteken befinner sig i – kanske blir omöjlig att utföra på det nyanserade sätt som ett erkännande av den tredje ålderns existens skulle fordra. Forskning menar att biblioteken genom att erbjuda tjänster och program med fokus på positivt åldrande kan positionera sig som betydelsefulla platser för den växande gruppen av äldre vuxna i den tredje åldern. Eftersom biblioteksplanernas artikulationer kan reproducera såväl som ifrågasätta den rådande diskursen så skulle en mer positiv bild av äldre vuxna, som utan att negligera den fjärde ålderns behov även erkänner den tredje ålderns existens, kunna innebära att biblioteken får förutsättningar till att attrahera äldre vuxna som är mottagliga och tillgängliga för att berika sina liv såväl som andras.

Inom såväl den svenska gerontologin som den internationella biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen är frågan om diskursen kring de äldre vuxna aktuell medan den i svensk bibliotekskontext hittills visats ett ytterst blygsamt intresse. Med denna studie hoppas vi ha kunnat kasta i alla fall en liten ljusglimt över hur svenska folkbibliotek ser på de äldre vuxna besökarna.

8. Förslag till fortsatt forskning

Det skulle vara intressant att se en intertextuell undersökning av hur diskursen förändrats (eller varit densamma) över tid, genom att jämföra dagens biblioteksplaner för folkbibliotek mot tidigare biblioteksplaner, förslagsvis utifrån Faircloughs kritiska diskursanalys som beskrivs av Winther Jørgensen och Phillips (2000). Då biblioteksplaner är en relativt ung företeelse så kan även annan empiri vara av intresse ur ett historiskt perspektiv.

Det skulle också kunna vara av forskningsintresse att vidga empirin till att exempelvis även omfatta verksamhetsberättelser, programblad, regionala biblioteksplaner eller nationella styrdokument inom samma sfär. Empirin skulle också kunna vidgas med intervjuer med biblioteksbesökare i tredje åldern för att få en inblick i hur dessa besökare ser på biblioteksplanernas innehåll.

Framför allt skulle det vara intressant att i framtida studier se om diskursen i biblioteksplanerna kommer påverkas av den betydelseglidning och nyansering kring nodalpunkten äldre vuxna som är tydlig inom gerontologin och den internationella biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen men som i vår studie verkar befinna sig i det diskursiva fältet hos de svenska folkbiblioteksplanerna.

Fortsatt forskning på området skulle kunna bidra till att diskursen utvecklas i en positiv riktning och underlätta för folkbiblioteksanställda att utforma och främja en relevant verksamhet i ett samhälle med en allt större andel äldre vuxna.

9. Referenser

De biblioteksplaner vi har använt i vår studie redovisas i en separat referenslista, se 9.2 nedan.

9.1 Litteratur- och källförteckning

Andersson, L. (2008). *Ålderism*. Studentlitteratur.

Andersson, L. (2009) Måste vi utplåna den fjärde åldern? I H. Jönson (Red.) Åldrande, åldersordning, ålderism (s. 210–221). Linköping University Electronic Press.

Bateson M. C. (2010). In Search of Active Wisdom: Libraries and Consciousness – Raising for Adulthood II. I P.M. Rothstein & D.D. Schull (Red.), *Boomers and beyond: reconsidering the role of libraries* (s. 49–56). American Library Association.

Bennett-Kapusniak, R. (2013). Older Adults and the Public Library: The Impact of the Boomer Generation. *Public Library Quarterly*, 32(2), 204–222.
<https://doi.org/10.1080/01616846.2013.818814>

Berg, S. (2007). *Åldrandet: individ, familj, samhälle* (1. uppl.). Liber.

Berger, P.L. & Luckmann, T. (1967). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Anchor Books.

Bibliotekslag (SFS 2013:801). Kulturdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801/

Bratt, A. (2020). Medkänslans betydelse för ett hälsosamt åldrande. I M. Rennemark & A. Bratt (Red.) *Psykologiska perspektiv på åldrande och hälsa* (s. 107–133). Studentlitteratur.

Bryman, A. (2021). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (3:e uppl.) Liber.

Bundy, A. (2005). *Community critical: Australian public libraries serving seniors*. Friends of Libraries Australia. https://fola.org.au/pdfs/FOLA_Seniors.pdf

Cavanagh, M.F. & Robbins, W. (2012). Baby boomers, their elders and the public library. *Library Review*, (61)8/9, 622–640. <https://doi.org/10.1108/00242531211292114>

Diskrimineringslag (SFS 2008:567). Arbetsmarknadsdepartementet.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567/

Emy, N. D. (2010). Baby Boomers and the United States public library system. *Library Hi Tech*, 28(4), 605–616. <https://doi.org/10.1108/07378831011096268>

Frenander, A. (2010). Kulturpolitikens förvaltningsnivåer. I A. Frenander (Red.) *Arkitekter på armlängds avstånd*. (s. 15–30). Valfrid.

Giddens, A. (2007). *Sociologi*. (4:e uppl.) Studentlitteratur.

Gilroy, R. (2005). Meeting the information needs of older people: a challenge for local governance. *Local Government Studies*, 31(1), 39–51.
<https://doi.org/10.1080/0300393042000332846>

Harste, G. & Mortensen, N. (2003). Sociala interaktionsteorier. I H. Andersen & L.B. Kaspersen (Red.) *Klassisk och modern samhällsteori* (s. 231–259). (2:a uppl.) Studentlitteratur.

Heikkinen, S. (2017). Åldersbaserad ojämlikhet – ålderism, childism och adultism. I C. Krekula & B. Johansson (Red.) *Introduktion till kritiska åldersstudier* (s. 81–94). Studentlitteratur.

Horton, J. (2019). Senior Citizens in the Twenty-First-Century Public Library. *Public Library Quarterly*, (38)2, 179–192. <https://doi.org/10.1080/01616846.2018.1554176>

IFLA/Unesco. (2023). *IFLA:s Unescos folkbiblioteksmanifest 2022*.
<https://repository.ifla.org/bitstreams/1cf64f51-4b6f-4b56-ad0b-b6a37eca96ed/download>

Jönson, H. (2021). Paradoxal andrafiering. Diskriminerar yngre mot sig själva i framtiden? I H. Jönson (Red.) *Perspektiv på ålderism*, (s 80–96). Social Work Press.

Kommunallag (SFS 2017:725). Finansdepartementet K.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/kommunallag-2017725_sfs-2017-725/#K2

Krekula, C. & Johansson, B. (2017). *Introduktion till kritiska åldersstudier*. Studentlitteratur.

Kulturrådet. (2019). *Kulturrådets yttrande över remiss Demokratins skattkammare. Förslag till en nationell biblioteksstrategi*. (Diarienummer Ku2019/00550/KO).
<https://www.regeringen.se/contentassets/1c1e0dfc334a413bbdb6e2e2a955dae5/kulturradet.pdf>

Kungliga biblioteket. (2021). *Trender i planerna 2020*. (KB 2021-1259).
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-99>

Kungliga biblioteket. (2024a). *Hur används biblioteksplanerna?* (KB 2024-128).
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-723>

Kungliga biblioteket. (21 november 2024b). *Biblioteksplanen och lagen*.
<https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/biblioteksplaner/biblioteksplanen-och-lagen.html>

Kungliga biblioteket. (7 januari 2025). *Aktuella biblioteksplaner*.
<https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/biblioteksplaner/aktuella-biblioteksplaner.html>

Lachman M. E. & Agrigoroaei S. (2010). Optimizing Health: A Life-Span Approach. I P.M. Rothstein & D.D. Schull (Red.), *Boomers and beyond: reconsidering the role of libraries* (s. 15–22). American Library Association.

Long, S. A. (2005). Serving the “Boomer” generation and beyond. *New Library World*, 106(7), 378-380. <https://doi.org/10.1108/03074800510608684>

Lundberg Rodin, M. (2020). Bibliotek och synen på äldre. *Noll*27 (1), s. 3.

Manheimer R. J. & Kidahashi M. (2010). Information-Questing Moments: Retirement-Age Americans at the Library Door. I P.M. Rothstein & D.D. Schull (Red.), *Boomers and beyond: reconsidering the role of libraries* (s. 57–62). American Library Association.

Marshall J. G. & Marshall V. (2010). New Patterns of Aging: Implications for Libraries and Cultural Institutions. I P.M. Rothstein & D.D. Schull (Red.), *Boomers and beyond: reconsidering the role of libraries* (s. 3–14). American Library Association.

Nelson Decker, E. (2010). Baby Boomers and the United States public library system. *Library Hi Tech*, 28(4), 605–616. <https://doi.org/10.1108/07378831011096268>

Närvänen, A-L. (2009). Ålder, livslopp, åldersordning. I H. Jönson (Red.), *Åldrande, åldersordning, ålderism* (s. 18-29). Linköping Universisty Electronic Press.

Perry, C.A. (2014). Information Services to Older Adults: Initial Findings from a Survey of Suburban Libraries. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, (84)3, 348–386. <https://doi.org/10.1086/676491>

Regeringskansliet. (u.å.). *17 globala mål för hållbar utveckling*.

<https://www.regeringen.se/regerings-politik/globala-malen-och-agenda-2030/17-globala-mal-for-hallbar-utveckling/>

Regeringsformen (SFS 1974:152). Riksdagen. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/kungorelse-1974152-om-beslutad-ny-regeringsform_sfs-1974-152/

Rennemark, M. (2020). Bakgrund till forskningen om åldrandets psykologi. I M. Rennemark & A. Bratt (Red.), *Psykologiska perspektiv på åldrande och hälsa* (s. 9-37). Studentlitteratur.

Rivano Eckerdal, J. & Carlsson, H. (2018). *Styrdokumentet i vardagen: en undersökning av kulturpolitiska styrdokumentens strategiska och praktiska betydelse för folkbibliotek i fem skånska kommuner*. Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet. <https://lnu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1394982&dsid=7464>

Sabo, R. M. (2017). Lifelong learning and library programming for third agers. *Library Review (Glasgow)*, 66(1/2), 39–48. <https://doi.org/10.1108/LR-08-2016-0065>

Schull D. D. (2010). The library as place in an aging society. I P.M. Rothstein & D.D. Schull (Red.), *Boomers and beyond: reconsidering the role of libraries* (s. 49–56). American Library Association.

Skoglund, M. (2022). *Synliggörandet av Boken kommer – den visuella marknadsföringen och synen på de äldre användarna*. [Kandidatuppsats, Högskolan i Borås]. DiVA. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn%3Anbn%3Ase%3Ahb%3Adiva-28800>

Sloan, M. (2009). Developing a good practice guide on library services for older people. *Australasian Public Libraries and Information Services*, 22(2), 48–57.

Socialtjänstlag (SFS 2025:400). Socialdepartementet.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2025400_sfs-2025-400/#K1

SOM-institutet. (2024). *Kulturvanor i Sverige 1987–2023* (SOM-rapport nr 2024:18). Göteborgs universitet. <https://www.gu.se/sites/default/files/2024-09/Kulturvanor%20i%20Sverige%201987-2023.pdf>

Statistiska centralbyrån. (2022). *Efter 60 En beskrivning av äldre i Sverige*. (Demografiska rapporter 2022:2). https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:scb-2022-be51br2202_pdf

Statistiska centralbyrån. (2024). *Befolkning 2024 Texter publicerade på SCB:s webbplats under året*. (Demografiska rapporter 2024:6) https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:scb-2024-be51br2406_pdf

Sveriges Kommuner och Regioner. (2023a). *Vägval för framtiden 5: En spaning mot år 2035*. <https://skr.se/download/18.6ab5149b18acc28e1f823344/1695901660671/Vagval-for-framtiden-5.pdf>

Sveriges Kommuner och Regioner. (19 september 2023b). *Kommungruppsindelning*. <https://skr.se/skr/tjanster/kommunerochregioner/faktakommunerochregioner/kommungruppsindelning.2051.html>

Tudor-Sandahl, P. (2000). *Den tredje åldern*. Wahlström & Widstrand.

United Nations. (2023). *World Social Report 2023: Leaving No One Behind in an Ageing World*. Department of Economic and Social Affairs.
<https://desapublications.un.org/publications/world-social-report-2023-leaving-no-one-behind-ageing-world>

Wildemuth, B.M. & Perryman, C.L. (2017). Discourse Analysis. I B.M. Wildemuth (Red.) *Applications of social research methods to questions in information and library science* (s. 330–338). (2:a uppl.) Libraries Unlimited.

Williamson, K., Bannister, M., & Sullivan, J. (2010). The crossover generation: Baby boomers and the role of the public library. *Journal of Librarianship and Information Science*, 42(3), 179–190. <https://doi.org/10.1177/0961000610368917>

Winther Jørgensen, M. & Phillips, P. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Studentlitteratur.

9.2 Biblioteksplaner

Arjeplog. (2023). *Biblioteksplan Arjeplogs kommun, 2023–2026*. <https://arjeplog.se/wp-content/uploads/se/2024/11/biblioteksplan-2023-2026.pdf>

Bollnäs. (2022). *Folkbiblioteksplan för Bollnäs kommun 2023–2025*. <https://bollnas.se/download/18.66facb8818d54d93d3e16359/1707229587404/Antagen%20Folkbiblioteksplan%20f%C3%B6r%20Bolln%C3%A4s%20kommun%202023-2025.pdf>

Borgholm. (2021). *Biblioteksplan Borgholms kommun 2021–2025*. <https://bibliotek.borgholm.se/documents/344717/0/Biblioteksplan+Borgholms+kommun+2021-2025+-+antagen+kommunfullm%C3%A4ktige+2021-04-19+++44.pdf/aa847ac3-f9c2-1c7b-8a01-801a33f74c77>

Danderyd. (2024). *Biblioteksplan 2025–2030*. <https://www.danderyd.se/globalassets/globala-filer/kommun-och-politik/ovriga-styrdokument-ny/styrande-dokument---kultur-och-fritid/biblioteksplan-for-2025-2030.pdf>

Forshaga. (2024). *Biblioteksplan 2024–2027*. <https://www.forshaga.se/download/18.7d01b14e18d82a67acf278b6/1708427705092/Biblioteksplan%202024-2027.pdf>

Färgelanda. (2021). *Biblioteksplan 2022–2025*. <https://fargelanda.se/media/j0zfbbyew/biblioteksplan-2022-2025.pdf>

Gislaved. (2016). *Biblioteksplan för folk- och skolbiblioteken i Gislaveds kommun*. <https://www.gislaved.se/download/18.6c7bb61c1851412f92b21e85/1672838237304/Biblioteksplan%20folk-%20och%20skolbiblioteken%202015-2018%20antagen%20den%2020%20januari%202016%20g%C3%A4ller%20tillsvidare.pdf>

Göteborg. (2024). *Göteborgs Stads biblioteksplan 2024–2028*. [https://www5.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/93ec9160f537fa30c12572aa004b6c1a/c86b8d84eda4b78ec1258a47003100cc/\\$FILE/7C_Biblioteksplan_for_Goteborgs_Stad_2024_2028.pdf](https://www5.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/93ec9160f537fa30c12572aa004b6c1a/c86b8d84eda4b78ec1258a47003100cc/$FILE/7C_Biblioteksplan_for_Goteborgs_Stad_2024_2028.pdf)

Karlskrona. (2025). *“Hela världen i ett hus”. Biblioteksplan för Karlskrona kommun 2025–2028*. <https://www.karlskrona.se/globalassets/kommun-och-politik/forfattningssamling/styrande-dokument/hela-v%C3%A4rlden-i-ett-hus---biblioteksplan-f%C3%B6r-karlskrona-kommun-2025---2028.pdf>

Katrineholm. (2024). *Katrineholms biblioteksplan 2024–2027*. <https://www.katrineholm.se/download/18.90935ab18df2a6c90d24fe5/1709727936768/Katrineholms%20biblioteksplan%202024-2027,%20KF%202024-02-26,%20%C2%A7%2035.pdf>

Landskrona. (2023). *Biblioteksplan 2024–2033. Strategi*. https://cms.landskrona.se/wp-content/uploads/2024/09/biblioteksplan-2024-2033_kultur_kf_2023-12-11.pdf

- Linköping. (2025). *Biblioteksplan för Linköpings kommun 2025–2028*.
<https://www.linkoping.se/globalassets/gemensamt/regler-och-styrande-dokument/handlingsplan/biblioteksplan-for-linkopings-kommun-2025-2028.pdf>
- Malmö. (2022). *Biblioteksplan 2022–2027. Folkbibliotek och skolbibliotek i Malmö*.
<https://malmo.se/download/18.187ac425180513e4ebc1288/1651146958818/Biblioteksplan-2022%E2%80%932027-Folkbibliotek%E2%80%93och-skolbibliotek-i-Malmo%CC%88.pdf>
- Norberg. (2023). *Biblioteksplan för Norbergs kommun 2024–2027*.
<https://www.norberg.se/download/18.5c9cbd4418b5b5136e6184d6/1698225309114/Biblioteksplan%20antagen.pdf>
- Salem. (2022). *Biblioteksplan för Salems kommun 2022–2027*.
<https://bibliotek.salem.se/documents/811448/0/Biblioteksplan+f%C3%B6r+Salems+kommun+2022-2027.pdf/af2231e7-0ae0-8d70-a7ee-be72aec3fb6a>
- Sjöbo. (2020). *Biblioteksplan 2021–2031*.
<https://www.sjobo.se/download/18.38876f721773211d29b85f41/1612348892155/Biblioteksplan%202021-2031.pdf>
- Skövde. (2024). *Biblioteksplan för Skövde kommun 2020–2025. Demokratiresan*.
<https://www.skovde.se/globalassets/kommun-och-politik/taxor-avgifter-och-styrande-dokument/forfattningssamling/biblioteksplan-for-skovde-kommun-2020-2025.pdf>
- Stockholm. (2022). *Mer relevant än någonsin, Biblioteksplan 2022–2025*.
https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/sa-arbetar-staden/kultur/mer_relevant_an_nagonsin_-_biblioteksplan_2022-2025.pdf
- Sundsvall. (2022). *Biblioteksplan 2022–2027. Plan för Sundsvalls kommuns biblioteksverksamhet*.
<https://sundsvall.se/download/18.6f32732418529d726332232/1671547112387/Biblioteksplan%20f%C3%B6r%20Sundsvalls%20kommun%202022-2027.pdf?ae=biblioteksplan>
- Torsby. (2023). *Med plats för gemenskap, sagor och värmländskt hjärta. Torsby kommun Biblioteksplan 2024–2028*.
<https://torsby.se/download/18.3cda1b716aa1faf26a8a4b4/1703083415485/Biblioteksplan.pdf>
- Uddevalla. (2022). *Uddevalla kommuns biblioteksplan 2022–2026*.
<https://docplayer.se/231886513-Uddevalla-kommuns-biblioteksplan.html>
- Ulricehamn. (2020). *Styrdokument Biblioteksplan*.
<https://www.ulricehamn.se/innehall/2025/01/Biblioteksplan.pdf>
- Umeå. (2023). *Biblioteksplan för Umeå kommun 2024–2027*.
<https://www.umea.se/download/18.3ebf096b18c7ff373cb198c6/1703239002819/Biblioteksplan%20f%C3%B6r%20Ume%C3%A5%20kommun%202024-2027.pdf>
- Upplands Väsby. (2024). *Biblioteksplan för Upplands Väsby kommun 2025–2028*.
<https://www.upplandsvasby.se/download/18.5b8b3897193799f8ea089e/1734516252877/Biblioteksplan%20helhet%202025-2028.pdf>

Vara. (2021). *Biblioteksplan 2022–2025*.

<https://vara.se/kommunochpolitik/varorganisationochverksamhet/planerochstyrandedokument/planerochprogram/biblioteksplan20222025.1365.html>

Vindeln. (2023). *Biblioteksplan Vindelns kommun 2023–2025*.

<https://cdn1.minibibliotek.se/files/647077cf08c3fb14041ca80c/Biblioteksplan%20Vindelns%20kommun%202023-2025.pdf>

Älvdalen. (2020). *Biblioteksplan 2020–2022*.

<https://www.alvdalen.se/download/18.698e843e170b09657f289ad/1583740347258/Biblioteksplan%202020-2022.pdf>